

AIKŠTĖ KAIP URBANISTINĖS ERDVĖS TIPAS. TARP SOCIALINĖS FUNKCIJOS IR ERDVINIŲ DIMENSIJŲ

Inesa Alistratovaitė-Kurtinaitienė

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Pylimo g. 26/1, LT-01132 Vilnius

inesa.al@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjama miesto aikštė urbanistiniu aspektu, kaip masės ir erdvės kompozicija su socialinės funkcijos turiniu. Pateikiamos aikštės sąvokos versijos žodynuose, įstatymuose, aptariama aikštės sąvokos formuluotė urbanistiniame kontekste. Formuluojami kriterijai aikštės formavimui anksčiau atliktų aikštės (kaip struktūrinio elemento) tyrimų pagrindu profesinės literatūros šaltiniuose, skiriant dėmesį urbanistinės erdvės formavimo principams (konkrečių kompozicinių-struktūrinių sprendinių paieškai). Aptariamas aikštės charakterio tapatumas, priklausomai nuo jos geografijos mieste. Straipsnis aktualus urbanistikos ir architektūros profesinio lauko tyrėjams bei kaip bibliografinė rodyklė aikštės fenomeno suvokimui urbanistikoje.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: aikštės sąvoka, miesto aikštė, vertinimo aspektai, kriterijai, centrinė miesto dalis, urbanistiniai sprendimai, aikštės charakteris, vietos tapatumas.

ĮVADAS

Magistrantūroje buvo parengtas baigiamasis darbas tema „Tradicinės urbanistinės erdvės reabilitavimas Lietuvos miestų struktūroje“¹. Jame paliesti klausimai, susiję su miesto urbanistinės erdvės atkūrimu ir kūrimu, remiantis tradicijomis ir istorine patirtimi. Šis darbas tapo pagrindu disertacijai „Morfologinės struktūros transformacijos centriniame miesto rajone

(Lietuvos pavyzdžiu)“². Pagrindinis tyrimų laukas buvo morfostruktūriniai dėsningumai ir transformacijos miestų centrinėse dalyse. Šie darbai bei vėlesnė praktika (nuo 2005) susijusi su urbanistinės struktūros projektavimu patvirtino faktą, kad masės (užstatymo) ir erdvės (visuomeninės) dimensijos kartu su socialine funkcija bei jų kompozicija miesto struktūroje yra pagrindas fizinės miesto formos modeliavimui. Šiame straipsnyje liečiamas vienas iš miesto morfostruktūros

1 Inesa Alistratovaitė, „Tradicinės urbanistinės erdvės reabilitavimas Lietuvos miestų struktūroje“: Magistrantūros baigiamasis darbas, temos vadovas prof. A. Vyšniūnas, 2000.

2 Inesa Alistratovaitė, „Morfologinės struktūros transformacijos centriniame miesto rajone (Lietuvos pavyzdžiu)“: Rankraštis, daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, menotyra – 03H, skulptūra ir architektūra – H312, 2005, 242 p.

elementų, kuriame masės ir erdvės santykis, jo socialinis turinys dažnai aptarinėjamas urbanistikos profesinėje veikloje, – tai aikštė – sudėtinis miesto viešųjų erdvių elementas.

Visų pirma, visuomenės poreikiams skirtų viešųjų erdvių samprata gana plati, tačiau miesto charakterį ir jo tapatumą atskleidžia šie viešųjų fizinių erdvių tipai³:

1. urbanistinė erdvė, priklausanti miesto bendruomenei, tvarkoma savivaldybės ir yra laisvai prieinama kiekvienam miestiečiui, t. y. atvira – tai gatvės, krantinės, pasažai, aikštės, skverai, parkai, žaliosios erdvės (pvz., kapinės, sporto aikštynai ir pan.);

2. atviros privačios nuosavybės viešam naudojimui savanoriškai perduotos erdvės (analogiškos 1 tipui) arba viešosios erdvės, veikiančios servitutų (pareigos visuomenei) teisės principu (dažniausiai komunikacinės tranzitinės erdvės);

3. uždaros privačios ir neprivačios nuosavybės viešosios erdvės arba pusiau viešos erdvės (t. y. turinčios viešąjį pobūdį, kuriose ribojamas lankomumas) – tai bažnyčios, pasažai, stočių ir uostų salės, turgaus halės, prekybos centrai ir kiti viešosios paskirties pastatai, daugiaaukštės automobilių aikštelės;

4. periodiškai veikiančios 1, 2, 3 tipo viešosios erdvės (pvz., 8–20 h per parą, tik savaitgaliais, vasaros ar žiemos sezonais).

Miesto aikštė – tai ne vien erdvinės struktūros elementas, bet ir socialinių funkcijų vieta (šventiniams renginiams, minėjimams, visuomenės susibūrimams, trumpalaikio gyventojų poilsio, bendravimo, susitikimų ir pan. vieta).

Visų antra, terminu *vieša erdvė* – daugiau liečiamas funkcijos klausimas, o aikštė – tai pirmiausia geometriniai parametrai. Tekste pateikiamos įžvalgos apie aikštę urbanistiniu aspektu, kaip masės ir erdvės kompoziciją su socialinės funkcijos turiniu (būtent šie dėmenys yra realūs tyrimų ir kūrybos objektai pačioje urbanistikoje). Mėginama suformuluoti aiškius

3 Pranciškus Juškevičius [ir kt.], *Urbanistika: procesai, problemos, planavimas, plėtra*, Vilnius: Technika, 2013, 384 p.

kriterijus aikštės formavime, kartu atliekant aikštės (kaip struktūrinio elemento) tyrimus profesinės literatūros šaltiniuose, skiriant dėmesį urbanistinės erdvės formavimo principams (konkrečių kompozicinių-struktūrinių sprendinių paieškai). Šie kriterijai yra pagrindas atliekamai aikščių (už senamiesčio ribų, tačiau centrinės dalies teritorijoje) lyginamajai analizei bendrakultūriniame Europos kontekste⁴. Aikščių pasirinkimą lėmė tai, kad būtent šios aikštės per pastarąjį 25 metų periodą Lietuvoje yra dažnas dėmesio objektas įvairiu lygmeniu (specialistų, politikų, bendruomenės), tuo pačiu ir jų įvaizdžio (tiek fizinio, tiek socialinio) požiūriu, kuris vis dar nėra susiformavęs ar suformuotas. Dėl ribotos straipsnio apimties pristatau tik aikštės tyrimą profesinėje literatūroje, vertinimo kriterijų formulavimą, o lyginamoji aikščių analizė tarp atrinktų šalių sostinių bus publikuojama vėliau.

1. AIKŠTĖS SĄVOKOS AIŠKINIMAS

Žvelgiant į miestų aikščių pirminę paskirtį, ši dažniausiai būdavo prekybinė, kuri ilgainiui keitėsi, buvusios turgavietės tapo visuomeninės paskirties erdvėmis. Todėl jose atsirado įvairūs simboliai, skulptūros ir kiti meniniai elementai, kurie atspindėjo to meto politinę, ekonominę santvarką ir keitėsi priklausomai nuo tos santvarkos kaitos. Tačiau šiandien dažnai aikštė vadinami tiesiog neužstatyti plotai, net transporto žiedai, aikštėmis vadinami ir plotai prie didesnių sporto kompleksų. Todėl pateikiami aikštės sąvokos/reikšmės aiškinimai pirminiuose šaltiniuose (žodynuose bei įstatymuose):

4 Tai pagrindinės šalys su sostinėmis iš bendro geografiškai apibrėžto kultūrinio regiono: Čekija/Praha, Estija/Talinas, Latvija/Ryga, Lenkija/Varšuva, Lietuva/Vilnius, Rumunija/Bukareštas, Slovakija/Bratislava, Slovėnija/Liubliana, Vengrija/Budapeštas, Vokietija/Rytų Berlynas. Kitos šalys (Austrija, Šveicarija), įeinančios į šį regioną, neįtrauktos dėl bendros politekonominės krypties. Išvardytas šalis taip pat vienija nepriklausomybės atgimimai (dažniausiai vykdavę aikštėse, kurios išsidėsčiusios miesto centrinėse dalyse), posocialistinio statuso įgavimas.

▪ teisės aktuose: tai viena iš viešųjų vietų (dėl sąvokos „viešoji vieta“ diskutuojama teisiniame kontekste, konstatuojama, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra išsamaus ir aiškaus viešosios vietos sąvokos apibrėžimo⁵).

▪ *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*: aikštė – tai miške lygi be medžių, mieste be namų vieta arba sporto pramogų vieta.

▪ *Sąvokų žodynėlis senovės civilizacijų istorijai pažinti*: aikštė – tai Agora Graikijos polio gyventojų susirinkimas ir vieta, kur jis vykdavo; tai svarbiausioji miestų aikštė su šventyklomis, turgaviete, įstaigomis.

▪ *Urbanistikos žodyne*, kurio sudarytojas yra Robertas Cowanas⁶, aikštė aiškinama dvejopai: 1) architektūrinėmis priemonėmis sutvarkyta (išgrįsta/asfaltuota) erdvė, dažniausiai stačiakampio formos iš dalies arba visiškai apribota pastatais; 2) urbanizuota miesto erdvė, iš dalies arba visiškai apribota pastatais. Autorius pateikia anglų architektūros istorijos tyrėjo Adriano Forty⁷ pastabas, kad angliškas terminas *square* tapatus kitose Europos kalbose vartojamiems atitikmenims *place*, *platz* ar *praça* (žodis *square* anglų kalboje yra vartojamas nuo 1660 m.). Tuo tarpu viešąja erdve laikomos visos teritorijos (nesvarbu, dydis, konfigūracija, planavimo principai), į kurias gali legaliai patekti bet kas ir bet kada be jokių trukdymų.

▪ interneto enciklopedijoje⁸: tai neužstatyta miesto ar kitos gyvenvietės teritorija, gatvių ar kelių tinklo dalis.

Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, kad aiškinant aikštės sąvoką šiandien svarbu įvardyti aikštės vietą (miestas, miškas ar pan.). Bendrąja prasme tikslinant

aikštės terminą⁹ taip pat svarbu nusakyti aikštės vaidmenį mieste (hierarchija viešųjų erdvių sistemoje, pvz., didesni miestai turi kelias skirtingos paskirties aikštes), santykį su užstatymu (tipologija, socialinės infrastruktūros gretimybėmis), socialinius kontaktus (teisiniu požiūriu, pvz., „kuri yra nuolat ar nustatytu laiku prieinama visuomenei ar jos daliai laisvai ar komerciniu, narystės pagrindu arba kitaip yra naudojama verslo, pramogų ar kitais teisėtais tikslais“¹⁰).

2. VIEŠŪJŲ ERDVIŲ IR AIKŠČIŲ TYRIMAS PROFESINĖS LITERATŪROS ŠALTINIUOSE

Profesinėje literatūroje aikštė visada yra suvokiama kaip sudėtinė miesto viešųjų erdvių dalis (ar morfostruktūrinis miesto elementas), todėl ji dažniausiai nagrinėjama ir vertinama kartu su jomis (neretai ir viso miesto mastu). Remiantis šia nuostata apžvelgiami ryškiausi šios tematikos autorių tyrimų ypatumai, kryptys tiek Lietuvoje, tiek pasauliniu mastu¹¹, *teoriniame* aikštės aiškinimo kontekste prioritetą teikiant moksliniams darbams. Koncentruojamasi į tuos šaltinius, kurie tiesiogiai (ne per bendrą miesto vertinimą) liečia viešąsias miestų erdves, dėmesį skiriant aikštei¹² [1 lentelė]. Tiriama remiantis šiais kriterijais:

1) išskiriami svarbiausi Lietuvos ir pasauliniu mastu autorių tyrimai, kurie savo ypatybėmis turėjo įtakos aikštės tyrimo plėtojimui (esminės įžvalgos);

2) išskiriami aikštės kaip tiriamo objekto naujumas esamų tyrimų kontekste;

3) akcentuojami aikštės tyrimo skirtumai (jeigu tokie yra).

5 Rūta Šimkaitytė-Kudarauskė, „Viešosios vietos samprata ir problematika“, in: *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*: Mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2011 (5), p. 199–219.

6 Robert Cowan, *The Dictionary of Urbanism*, Great Britain: Streetwise Press, 2005, 468 p.

7 *Ibid.*

8 *Vikipedija*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-07-10], <https://lt.wikipedia.org/wiki/Aik%C5%A1t%C4%97>.

9 Įtraukiant sąvoką į urbanistinių terminų žodynus ateityje.

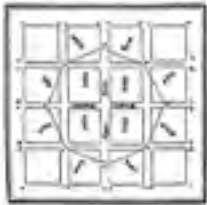

10 Rūta Šimkaitytė-Kudarauskė, *op. cit.*, p. 214–215.

11 Plačiausiai žinoma ir įtakos turinti aikštės sampratos (jos formavimosi) klausimu.

12 Daugelis šaltinių yra minima lietuvių autorių tekstuose, tačiau tekste pasiklystama, kur autoriaus indėlis, o kur minimo šaltinio pozicija. Todėl tikslas yra kiek įmanoma koncentruotai pateikti informaciją lentelės forma (tai tam tikra šaltinių inventorizacija, kuri ateityje gali būti pildoma) aikštės sampratos klausimu ne per objekto istoriją, bet per tyrimų chronologiją.

1 lentelė. Pagrindiniai urbanistikos sritį nagrinėjančių autorių tyrimai (pasauliniu ir Lietuvos mastu), kuriuose plėtojamas aikščių vertinimas, tyrimas, skiriamas dėmesys erdvės formavimo principams (konkrečių kompozicinių–struktūrinių sprendinių pateškos)

Table 1. Major studies by authors analysing urban design (international and Lithuanian), in which evaluation and research of squares is developed focusing on the principles of formation of urban space (a search for concrete compositional and structural solutions)

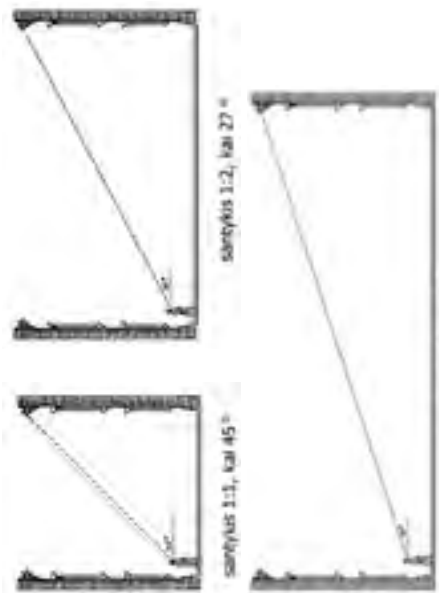
Eil. Nr.	Autorius (tautybė/ šalis, profesinė kryptis) Metai ¹³	Esminės išvalgos, naujumas, skirtumai (viešųjų erdvių vertinimo kriterijai, rodikliai, veiksniai)	Charakteringos vizualinės informacijos fragmentas aikštės vertinimui (schema, piešinys, nuotrauka ir pan.)	Vertinimo aspektas/ kriterijai
PASAULINIŲ MASTU				
1	Pollio Vitruvius ¹⁴ (Senovės Romos rašytojas, architektas, inžinierius) I m. pr. Kr. (1960)	Konkrečiai aikštėms Vitruvius dėmesio neskiria (skyriai, netiesiogiai liečiantys aikštes, yra skirti miesto gatvėms ir visuomeniniams pastatams bei jų parinkimo vietai). Tačiau pateikdamas miesto plano schemą (tai spindulinio miesto schema, o jeigu prie jūros, tai pusė apskritimo) aikštė dažniausiai yra miesto plano epicentras. Tokios (centrinės – autorės svarstymu) miesto aikštės dydis priklauso nuo miesto gyventojų skaičiaus, o galimos aikštės proporcijos atitinka santykį 2:3, kuris paprastai žymi aukso pjūvį.	Miesto geometrinė kompozicija Gatvių krypčių diagrama 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės dydis, parametrai; ▪ žmonių kiekis aikštėje¹⁵
2	Leonas Battista Alberti ¹⁶ (XV a. italų renesanso architektas ir architektūros teoretikas) 1442–1452 (1988)	Alberti pritaria Vitruvijaus dėstomam požiūriui dėl aikščių proporcijų. Gilindamasis į vaizdo perspektyvos galimybes (žmogaus stebėjimo lauką, pastatų aukštį, atstumą iki pastato), Alberti rekomendavo: <ul style="list-style-type: none"> ▪ formuoti stačiakampes aikštes, kurių ilgis būtų dvigubai didesnis nei plotis (santykis 1:2); ▪ o aikštę formuojančių pastatų aukštis turi būti 5 kartus mažesnis už aikštės skersmenį (arba nuo 1/6 iki 1/3 aikštės pločio). Nesilaikant šių parametru aikštės erdvė: a) išdidėja tuo atveju, jei ją supantys pastatai per maži; ir b) slogi, jei pastatai pernelyg aukšti; aikštės dydis nėra grindžiamas vien aikštės formantų aukščiu.	Apžvalgos kampas 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; ▪ aikštės dydis, parametrai; ▪ aikštės proporcijos ir dominuojančio pastato santykis

13 Autoriai rikiuojami pagal publikacijos metus, pradžioje minimas originali kūrinio paskelbimo data, o skliaustuose pateikiami perleisto šaltinio metai, aptikti straipsnio autorės.

14 *Vitruvius: The Ten Books on Architecture*, New York: Dover publications, Inc., 1960, 331 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-08], <http://www.gutenberg.org/files/20239/20239-h/29239-h.htm>.

15 Paryškintas kriterijus yra dominuojantis nagrinėjamame šaltinyje.

16 Leon Battista Alberti, *On the Art of Building in Ten Books*, London, 1965, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-08], <https://www.questia.com/read/89563736/ten-books-on-architecture>.

<p>3 Hermannas E. Maertensas¹⁷ (vokiečių architektas) 1890</p>	<p>Adaptuodamas fizikines šviesos savybes mene (<i>kaip žmogaus fiziologines žvilgsnio ribas</i> – autorė) vokiečių architektas Maertensas pateikė pastato stebėjimo ribas iš aikštės, taip pat gatvių skersiniuose pjūviuose, rekomenduodamas tokias aukščio ir pločio proporcijas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pats geriausias architektūrinės detalės apžvalgos kampas yra 45 laipsniai (kuri reikė, kad stebėtojo atstumas yra toks pat kaip detalės atstumas nuo žemės); ▪ stebėtojo žvilgsnis ribojamas ties 27 laipsniais, todėl stebėtojas patogiai apžvelgia namą nutolęs nuo jo 2 kartus didesniu atstumu negu jo apžvelgiamo pastato aukštis (dėl to buvo kritikuojamos modernizmo laiku nutiestos gatvės, kurios būdavo per plačios ir neatitikdavo šių kriterijų); ▪ stebėtojas struktūrą aplinkoje apžvelgia 17 laipsnių kampų, kuris prilyginamas 3 kartus didesniai pastato aukščiui (tai laikomos kaip tam tikros higienos normos – oro ir šviesos pralaidumui gatvėse); ▪ 4 kartus didesnis pastato aukštis, kai siluetais tampa miesto panoramos vaizdo elementu¹⁸). 	<p>Aikštės profiliai</p> 	<p>▪ aikštės proporcijos ir dominuojančio pastato santykis</p>
---	---	--	--

17 Ákos Moravánszky, „The optical construction of urban space: Hermann Maertens, Camillo Sitte and the theories of ‘aesthetic perception’“, in: *Journal of Architecture*, 2012, 17:5, p. 655–666, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-24], <http://dx.doi.org/10.1080/13602365.2012.724850>.

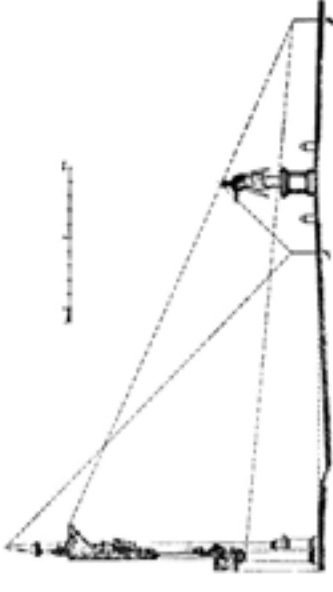
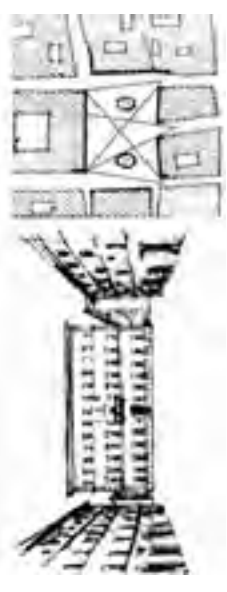
18 „from a distance greater than four times the building’s height, the silhouette becomes part of a picturesque view of the city’s skyline“.

<p>4 Camillo Sitte¹⁹ (austrių meno istorikas ir architektas) 1889 (1993)</p>	<p>Kritikuodamas XIX a. reguliarių miestų monotonią Sitte analizuoją istorinių miestų erdvių formavimosi pavyzdžius ir pateikia aikščių sampratos principus:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ tuščia, nevisiškai suformuota erdvė arba tiesiog neužstatytas plotas mieste dar nėra aikštė; ▪ aikštė turi būti uždara, kitaip tariant, apribota; ▪ medžiai aikštėje yra kliūtis stebėjimui; ▪ aikštės gylis ir plotis priklauso nuo stebėtojo krypties (svarbus vizualinis ir psichologinis stebėtojo miesto erdvės suvokimas); ▪ aikštė neprivalo būti kvadratinio plano, nes tai nelemia kokybės, svarbiausia, kad kraštinių santykių nebūtų didesnis nei 1:3; ▪ santykius tarp aikštės dydžio ir užstatymo nulemia aikštės konfigūracija; ▪ psichoemocinis krūvis neturi sąsajų su tikroju aikštės fiziniu dydžiu; ▪ aikštės prieš bažnyčias turi būti giles, o rotušės aikštės plačios. <p>Remiantis aikščių sampratos principais Sitte suformulavo reikalavimus aikštės dydžiui ir formai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės dydis priklauso nuo miesto kategorijos; ▪ aikštės dydis priklauso nuo aikščių dydžių bendramiestinėje sistemoje; ▪ aikščių dydis glaudžiai siejamas su dominuojančio pastato dydžiu, įvertinus aikštės statusą (bendramiestinėje sistemoje) bei dydį (miestų kategorijose); minimalus aikštės dydis turi būti ne mažesnis nei pastato aukštis, o maksimalus – nedidesnis už dvigubą dominuojančio pastato aukštį (įvertinus tūrinę kompoziciją, paskirti, architektūrinę apdailą ir pan., kurie dar gali padidinti aikštės parametrus). 	<p>Aikščių planai</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanistinė raida; ▪ aikštės forma; ▪ aikštės dydis, parametrai; ▪ morfo tipo mastelis; ▪ aikštės vieta miesto struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ vizualinis ryšys; ▪ psichoemocinis krūvis
---	--	---	---

19 Camillo Sitte, *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, 1889, vertimas į anglų kalbą *City Planning According to Artistic Principles*, New York: Random House, 1965, vertimas į rusų kalbą *Художественные основы градостроительства*, Москва: Стройиздат, 1993.

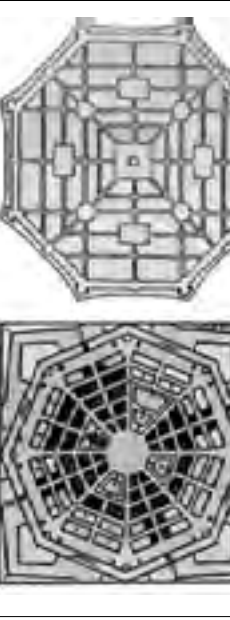
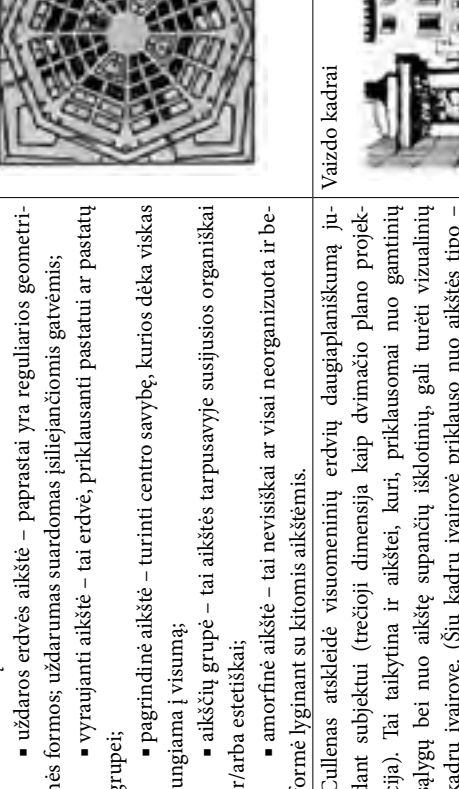
<p>5</p> <p>Josefas Stübbenas²⁰ (vokiečių architektas ir urbanistas) 1890 (1907)</p>	<p>Pateikta aikščių klasifikacija miesto plane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) aikštės, skirtos eismui (transporto aikštės) (vok. <i>Verkehrsplätze</i>); 2) aikštės, skirtos konkrečiai funkcijai (vok. <i>Nutzplätze</i>); 3) aikštės – sodai (teritorija su gazonais, gausiai apželdinta, tai rekreacinės aikštės su želdiniais (gal daugiau skverai/parkų aikštė-lės) (vok. <i>Gartenplätze</i>); 4) tiesiogiai su pastatų architektūra (užstatymu) susijusios aikštės (vok. <i>Architekturplätze</i>): <ol style="list-style-type: none"> a) aikštė priešais reikšmingą miesto pastatą (vok. <i>Vorplätze</i>); b) aikštės su pastatais (vok. <i>Bebaute Plätze</i>); c) aikštės, apsuptos pastatų (vok. <i>Umbaute Plätze</i>); d) aikštės su paminklais (pvz., Trafalgaro aikštė Londone); e) aikštės priešais miesto vartus (vok. <i>Stadtortplätze</i>). 5) sutapdintos aikštės, kuriose sutapdinamos kelios funkcijos (vok. <i>Doppelplätze</i>) (pvz., transporto ir rekreacijos – Leipcigo aikštė Berlyne); <p>Apibendrinant aikščių klasifikavimą pateikta aikščių dydžių palyginamoji lentelė (parametrai: plotis, ilgis, plotas), tačiau joje neatsispindi pateiktoji klasifikacija.</p> <p>Išskirti aikščių pagrindiniai atpažįstamumo požymiai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės uždaramas (išklotinių aiškumas); ▪ aikštė, kaip elementas, turi būti vientisa (kaip autonomiška viešoji erdvė); ▪ aikštės proporcijos priklauso nuo aikštės funkcijos (jų santykis); ▪ aikštės proporcijos pagrįstos optiniais principais; ▪ reikšmingų pastatų ir aikštės erdvės santykis (pvz., pastatas gali stovėti aikštėje dažnai į dvi erdves); ▪ aikščių įrengimas (mažosios architektūros elementai arba tiesiog aikštės dizainas). 	<p>Aikščių planai</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės dydis, parametrai; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija/paskirtis (tipologija pagal funkciją); ▪ žmogaus požiūriai/suvokimas
---	--	---

20 Hermann Josef Stubben, *Der Städtebau. Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude. Des Handbuches der Architektur*, Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1907, 652 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-05], <https://archive.org/details/derstadbau00stgoog>.

<p>6</p> <p>Albertas Erichas Brinckmannas²¹ (vokiečių meno istorikas) 1908</p>	<p>Nagrinėdamas architektūrą Brinckmannas teigia, kad urbanistika yra aukščiausias architektūros lygmuo (be urbanistikos nėra architektūros). Urbanistika, architektūra ir menas turi būti kaip lygiavertė komponentai. Pateiktas XVII ir XVIII a. aikštė ir skulptūros santykis, jų tarpusavio įtaka bei įtaka miesto viešajai erdvei. Pagrindinės sąlygos aikštėi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ „erdvės pojūtis“ aikštėje turi būti vienas pagrindinių reikalavimų; ▪ forma ir funkcija turi būti išvien; ▪ aikštės kontūrai turi būti aiškūs, tada skulptūrinė kompozicija turi stiprų poveikį stebėtojui (prioritetas teikiamas kvadrato, trikampio, apskritimo aikštės formoms); ▪ aikštėse, kurios yra kaip komplekso dalis (kartu su pastatu), skulptūros kompozicijai įtakos turi pastato tipas, jo svarba mieste; ▪ skulptūros aukštis ir vieta aikštėje turi būti kompoziciškai suderinti (tai autorius įrodinėja per pateikiamus pjūvius, žmogaus akių horizonto ir perspektyvos linijas). 	<p>Aikštės pjūvis</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; ▪ tūrinė-erdvinė charakteristika; ▪ aiškštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės funkcija/paskirtis (tipologija pagal funkciją); ▪ psichoemocinis krūvis
<p>7</p> <p>Bruno Zevi²² (italų architektas) 1957 (1993)</p>	<p>Autorius itin plačiai nagrinėja erdvę kaip priemonę architektūroje istoriniu aspektu (antikinėje Graikijoje, krikščionybėje, bizantiniui, romaniniui, gotikos, renesanso, baroko laikotarpiams, urbanistinė erdvė XIX amžiuje, organiška erdvė mūsų dienomis) ir ne tik. Aiškindamas urbanistinę erdvę Zevi ją įvardija kaip tuštumą, kurią riboja įvairūs statiniai, želdynai ir pan. – tai gatvės, aikštės, parkai, žaidimų aikštelės. Šie dalykai – tai architekto urbanisto veiklos įkūnijimas trimatėje erdve, o ši priemonė viena pagrindinių kūrybinių instrumentų architektūros šakoje – urbanistikoje (kur urbanistinė struktūra, urbanistinė erdvė ir ją formuojantis užstatymas yra pagrindiniai tyrimų ir kūrybos objektai).</p>	<p>Aikštės planas ir išsklotinė</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanistinė raida; ▪ istorinis nuoseklumas; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos

21 Albert Erich Brinckmann, *Platz und Monument. Untersuchungen zur Geschichte und Ästhetik der Stadtbaukunst*, Berlin: Verlag bei Ernst Wasmuth A.-G., 1908, 174 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-08-23], <https://archive.org/details/platzundmonumen01bringooq>.

22 Zevi Bruno, *Architecture As Space: How to Look at Architecture*, New York: Horizon Press, 1957, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-08-21], [http://www.questia.com/read/10322531/architec-](http://www.questia.com/read/10322531/architecture-as-space-how-to-look-at-architecture)

<p>8 Paulas Zuckeris²³ (vokiečių architektas, meno istorikas) 1959</p>	<p>Autorius apžvelgia miesto aikštės raidą kaip „psichologiškai deteminuotą architektą kiekviename savo raidos etape nepriklausomai nuo gyvenamos vietovės mastelio“²⁴. Pateikiamos 5 tipų miesto aikščių formos:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uždaro erdvės aikštė – paprastai yra reguliarios geometrinės formos; uždaramas suardomas išliejanciomis gatvėmis; ▪ vyraujanti aikštė – tai erdvė, priklausanti pastatui ar pastatų grupei; ▪ pagrindinė aikštė – turinti centro savybę, kurios dėka visas jungiama į visumą; ▪ aikščių grupė – tai aikštės tarpusavyje susijusios organiškai ir/arba estetiškai; ▪ amorfinė aikštė – tai nevisiška ar visai neorganizuota ir be formė lyginant su kitomis aikštėmis. 	<p>Aikštės miesto plane</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanistinė raida; ▪ aikštės forma; ▪ aikštės vieta miesto struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos
<p>9 Thomasas Gordonas Cullenas²⁵ (anglų architektas ir urbanistas) 1961 (1996)</p>	<p>Cullenas atskleidė visuomeninių erdvių daugiaplaniškumą judant subjektui (trečioji dimensija kaip dvimačio plano projekcija). Tai taikytina ir aikštei, kuri, priklausomai nuo gamtinių sąlygų bei nuo aikštę supančių išklotinių, gali turėti vizualinių kadry įvairovę. (Šių kadry įvairovė priklauso nuo aikštės tipo – aikštė uždara ar atvira, aikštės statusas, aikštės socialinis atraktyvumas; pvz., lankomiausia aikštė – angl. <i>the popular square</i>).</p> <p>Pagrindiniai principai, kuriuos išskyrė²⁶:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ išorinė erdvė – tai, ką formuoja gatvės ir aikštės, kurių apribojimas aukščiu ir sukuria išorinę erdvę. Iš tikrųjų aplinkos formavimas remiasi srautu (tekėjimo) principu, o socialinės sąveikos dėka vyksta srautų paskirstymas. Srautai reikalauja erdvės šiai sąveikai realizuoti; ▪ lauko kambarys (angl. <i>outdoor room</i>) – turi būti sukurtas subjektui kaip fiziškai apribota vieta; ▪ uždaramas ir jo ribos – tai svarbi kategorija, kuri yra priviloma miesto kontekste judant subjektui; ▪ čia ir ten – čia yra pažįstama, ten gali būti žinoma arba ne (priklausomai nuo subjekto serijos vaizdinių). 	<p>Vaizdo kadrai</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ vizualiniai ryšiai (kadry daugiaplaniškumas); ▪ psichoemocinis krūvis

23 Zucker Paul, *Town and Square from the Agora to the Village Green*, New York: Columbia University Press, 1959, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-07-20], <http://www.questia.com/read/100708466/town-and-square-from-the-agera-to-the-village-green>.

24 *Ibid.*

25 Cullen Gordon, *The Concise Townscape*, Architectural Press, 1996, 199 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-08-28], <http://www.amazon.com/Concise-Townscape-Gordon-Cullen/dp/0750620188>.

26 *Ibid.*

12	<p>Aleksanderis pateikia praktinius patarimus urbanizuotoms teritorijoms. Kiekvienas jo minimas elementas pateikiamas modelio pavidalu. 61 skyriuje „Mažos visuomeninės aikštės“ (angl. <i>small public squares</i>) aikštės prilyginamos visuomeniškiausiai patalpai (angl. <i>most public room</i>), kokią tik gali turėti miestas. Autorius pateikia raktinį sprendimą aikštės problemoms spręsti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ gatvės natūraliai pereina į aikštes, kaip į aktyviausią socialinį tašką; ▪ per didelės aikštės gerai atrodo plane, tačiau realybėje jos aplenkiamos, nefunkcionalios; ▪ aikštė socialiai neaktyvi, jeigu 1 asmeniui tenka daugiau nei 90 m²; ▪ 4 žmonės socialiai suaktyvina 10 metrų, 12 žmonių – 18 metrų, o 33 žmonės – 30 metrų; ▪ todėl vienoje vietoje tikimybė 4/12 žmonių yra didesnė negu 33; ▪ 21 metro atstumu galima atpažinti žmogaus veidą ir išgirsti miesto triukšmo sąlygomis. <p>Aleksanderis prieina prie išvados, kad miesto aikštė turi būti kiek įmanoma mažesnė, t. y. neplatesnė negu 14 ar 18 m skersai ir neilgesnė negu 21 m. Tai rekomenduotina aikščių pločiui (trumpąja kraštine), ilgąja kraštine aikštė gali būti ilgesnė.</p>	<p>Miesto mastelio modeliai miestas → mazgai → erdvė</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; ▪ dydis, parametrai; ▪ aikštės vieta miesto struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ žmonių kiekis aikštėje; ▪ žmogaus pojūčiai (regėjimas/ objektų matomumas)
----	--	--	---

27 *Project for Public Space*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-03], <http://www.pps.org/>.

28 William H White, *The Social Life of Small Urban Spaces*, 1988, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-06-29], <https://archive.org/details/SmallUrbanSpaces>.

39 Jane Jacobs (1916–2006) – JAV ir Kanados žurnalistė. Išgarsėjo knyga *Didžiųjų Amerikos miestų mirtis ir gyvenimas*.

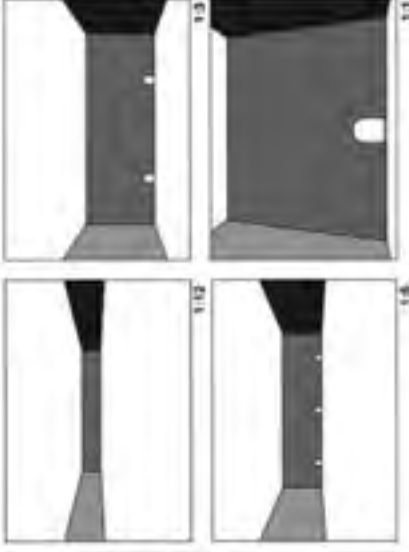
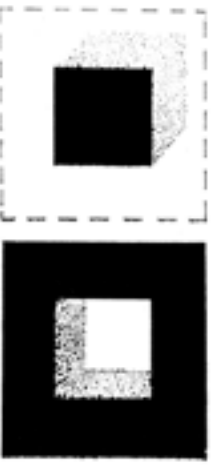
30 Rob Krier, *Urban Space*, London: Academy Editions, 1991, 174 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-03] <http://robkrier.de/urban-space-engl.php#page-032-033>.

31 Christopher Alexander, *A Pattern Language, Towns – Buildings – Construction*, New York: Oxford University Press, 1977, 1171 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-24], <https://archive.org/details/APatternLanguage>.

<p>13</p> <p>Williamas H. Whyte³² (amerikiečių urbanistas) 1980 (1988)</p>	<p>Whyte'as savo studiją pradeda nuo Seagram pastato Niujorke. Asketiška M. van der Rohe suformuota aikštė nebuvo sumanyta kaip aktyvaus socialinio bendravimo erdvė, tačiau neišgai trukus tapo: „dieną čia susirinkdavo iki 150 žmonių“. Autorius pateikia savo apmąstymus šiais aspektais: sėdimų vietų skaičiumi, gamtos elementais (saulė, medžiai, vėjas, vanduo), gatvės ir viešosios erdvės santykiu, trianguliacija („tai procesas, kurio metu koks nors reiškinys arba asmuo skatina kitų nepažįstamų asmenų bendravimą.“). Nors didžioji dalis principų iliustruota didžiųjų miestų pavidalu, Whyte'as teigia, kad „šie teoriniai principai veikia ir mažesniuose miestuose. Čia prisideda tik tam tikri specifiniai faktoriai, kaip antai žmonių stoka, kurią dažniausiai įtakoja funkcijų išskaidymas <...>, tad čia svarbiausias uždavinys – koncentracija“.</p> <p>Prielaida – kuo didesnis laisvos viešos erdvės plotas, tuo daugiau joje lankytojų – paneigiama:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės „dydis ne visuomet yra esminis faktorius, lemiantis erdvės populiarumą <...> taip pat ne visuomet svarbiausiu faktoriumi yra patogių sėdimų vietų skaičius“. 	<p>Seagram aikštė Niujorke (socialinis kontaktas)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dydis, parametrai; ▪ žmonių kiekis aikštėje; ▪ žmogaus pojūčiai; ▪ psichoemocinis krūvis
<p>14</p> <p>Leonas Krieras³³ (architektas iš Liuksemburgo, architektūros teoretikas ir urbanistas) 1984</p>	<p>Urbanistiniai elementai</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ morfotipo mastelis; ▪ aikštės vieta mieste struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija/paskirtis (aikščių tipologija pagal funkciją) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės vieta mieste struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija/paskirtis (aikščių tipologija pagal funkciją)

32 William H. White, *op. cit.*

33 Leon Krier, *Houses, Palaces, Cities*, London: Architectural Design AD Editions, 1984, 128 p.

15	<p>Robertas Stimpelas³⁴ (nepavyko rasti informacijos) 1984</p>	<p>Pločio ir aukščio santykis priklauso nuo stebiničio vietos:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ jei pastato ir jį stebiničio žmogaus santykis yra 1:12 (jis nu- toles 12 kartų nuo pastato), vaizdas užima tik nedidelę regėjimo lauko dalį (aikštės erdvės proporcijos nėra aiškios); ▪ jei pastato ir jį stebiničio žmogaus santykis yra 1:3 arba 1:6, aikštės erdvės pojūtis tampa konkretesnis ir jaučiamos jos propor- cijos (aikštės erdvės proporcijos yra suvokiamos); ▪ jei pastato ir jį stebiničio žmogaus santykis yra 1:1, žmogus jaučiasi kaip siaurame kieme (formuojasi didelės apimties erdvės išpūdis). <p>Aikštės plotis turi būti 3–6 kartus didesnis negu ją supančių pastatų aukštis, o pastatų aukštingumas turi būti vidutinis, nes esant pernelyg aukštiesiems pastatams pažeidžiamas apžvalgos lau- kas ir visos aikštės erdvės suvokimas (vienu žvilgsniu negalima apimti aikštės trimatės erdvės), tačiau ir esant pernelyg žemiems pastatams prarandamas aikštės erdvinis-tūrinis suvokimas.</p>	<p>Aikštės pločio ir aukščio santykis</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dydis, parametrai; ▪ morftipo mastelis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos
16	<p>G. I. Zosi- movas³⁵ (rusų moksl- ninkas, tyrimų sritis – urbanistika) 1986</p>	<p>Zosimovo teigimu, urbanistinė erdvė yra meninės kūrybos objek- tas. Jis, atsižvelgdamas į istorinę planavimo raidą, išskiria du tar- pusavyje susijusius reiškinius: erdvės negatyvumą ir pozityvumą. Šios savybės nėra kokybinis faktorius, tai stebėtojo reakcija, kuri išreiškiama pozityvumu ir negatyvumu: užstatymas – pozityvas, viešojo erdvė (tarp jų) ir aikštė – negatyvas.</p> <p>Zosimovo teigimu, viešosios erdvės turi turėti uždarmo sa- vybę bei įvairovę, kuri pasireiškia vizualiniais barjeriais, formuo- janciais „kadro“ daugiaplaniskumą.</p>	<p>Erdvės invertas</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanistinė raida; ▪ aikštės forma; ▪ vizualiniai ryšiai

34 Roland Stimpel, „Platz-Verweise“, in: *Vaiwelt*, Berlin, 1984, 15, p. 625–653.

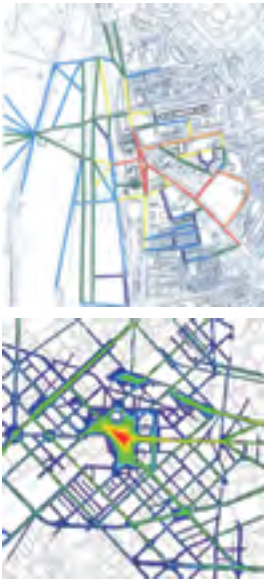
35 Г. И. Зосимов, „Пространство города – объект художественного творчества“, in: *Эстетическая выразительность города*, Москва, 1986, p. 73–102.

36 Cliff Moughtin, *Urban Design: Street and Square*, Burlington: Architectural Press, 1999, p. 87–127.

17	Cliffas Moughthinas ³⁶ (anglų mokslininkas) 1992	<p>Autorius aikščių pavyzdžiais išskiria aikštės formavimo sąlygas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ funkcija ir aikštė; ▪ pateikimai į aikštę; ▪ aikštės forma; ▪ aikštės (išklotinių) uždarumas; ▪ aikštės dominavimas mieste (kategorija); ▪ ryšys tarp aikščių (su kitomis visuomeninėmis erdvėmis). <p>Pati svarbiausia fizinės kokybės sąlyga laikoma aikštės uždarumas.</p>	<p>Aikštės planas (pavyzdys, apimantis visas sąlygas)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; ▪ aikštės vieta mieste ▪ struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija/paskirtis (aikščių tipologija pagal funkciją)
18	Hansas Joachimas Aminde ³⁷ (vokiečių architektas, miestų planuotojas) 1994	<p>Autorius aikštės skirsto pagal jų lokaciją, funkciją – centrinė rinkos aikštė, aikštės prieš traukinių stotis ar kultūros židinius (visuomeninius pastatus), aikštės – gyvenamosiose teritorijose, biurų ir mišrios paskirties teritorijose, mažos kaimyninės aikštės, taip pat memorialinės vietos ir eismo salos.</p> <p>Aikščių pagrindiniai principai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ vertinamos pagal jų erdvinį poveikį – uždaros arba pusiau atviros (kaip visuomeninės erdvės „kišenė“), įvertinant jų jungimąsi arba grupavimą su kitomis visuomeninėmis erdvėmis bei ženklinimą dominuojančių pastatu; ▪ aikštės forma ir dydis nėra susiję (aikštė su skulptūrinu akcentu lygiai taip pat gali būti ir vyriausybės rango kaip ir gyvenamojo rajono centre, o pusiau atvira aikštė – prie uosto ar prekybos vietės). 	<p>Drezdeno plano fragmentas (aikštės išskiriamos plane)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; • dydis, parametrai; ▪ aikštės vieta mieste struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštės funkcija/paskirtis

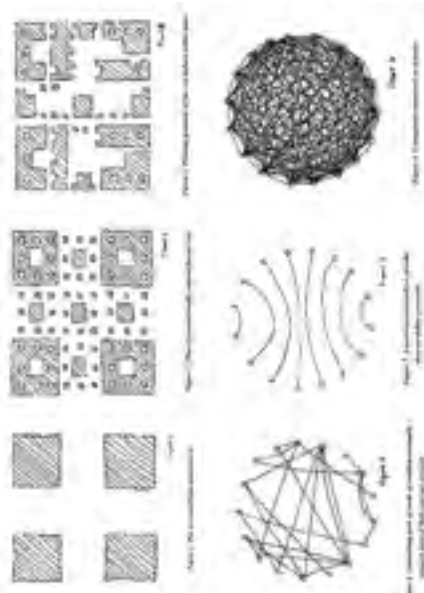

36 Cliff Moughthim, *Urban Design: Street and Square*, Burlington: Architectural Press, 1999, p. 87–127.

37 Hans-Joachim Aminde, *Plätze in der Stadt*, Ostfildern-Ruit bei Stuttgart: Hatje, 1994, 153 p.

19	<p>Ali Madanipouras³⁸ (mokslininkas; tyrimų sritis – urbanistika, miestų planavimas) 1996</p>	<p>Autorius nagrinėja urbanistinę erdvę, traktuodamas ją kaip socialinę erdvinę būtį (labai ryškus socialinis veiksnys). Nagrinėjimui pateikiamos įvairių disciplinų interpretacijos. Autorius nuomone, ši sąvoka apima ne tik pastatus, bet ir įvairius kitus objektus pačioje urbanistinėje aplinkoje, įskaitant ir žmones, santykius tarp jų, įvykius, kaip besiformuojančios urbanistinės erdvės priežastinumą. Pati aikštė kaip urbanistinės erdvės elementas mieste nėra išskiriama, tačiau jai, kaip ir kitiems urbanistiniams erdvės elementams, taikoma charakteristika:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ struktūrinės ribos; ▪ žmonės; ▪ projektavimo procesas; ▪ užstatymo įtaka (arba kitaip aikštės formantai); ▪ aikštės erdvės reguliavimas (funkcijų kaita aikštėje, pvz., jos pritaikymas sezoniniam); ▪ tobulumo vaizdiniai. 	<p>Pompidu aikštė Paryžiuje</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; ▪ morfoloģija mastelis; ▪ aikštės funkcija/paskirtis; ▪ žmonių kiekis aikštėje; ▪ vizualiniai ryšiai
20	<p>Billas Hillier³⁹ (anglų mokslininkas, tyrimų sritis – urbanistika, miestų planavimas) 1996</p>	<p>Autorius išplėtojo naują trimatės erdvės teoriją: kaip ir kodėl ji yra gyvybingas komponentas. Teoriją plėtojama analizuojant ir aprašinėjant miesto ir užstatymo kuriamus erdvinius modelius. Metodu aiškinama, kaip miestas ar užstatymas yra struktūrizuojamas. Naudojamasi naujai atrasta skaitmenine programa, vadinama <i>Erdvės sintakse</i>. Ji sėkmingai adaptuota sprendžiant urbanistinės erdvės projektavimo problemas (programoje parinkti indikatoriai yra erdvės panaudojimas, žmonių kiekis apskaičiuojami matematiškai, tokiu būdu perteikiama erdvės socialinė kokybė). Šia priemone galima tirti ryšį tarp to, kaip miestai struktūrizuojami, ir to, kaip jie funkcionuoja. Erdvės sintaksė prisideda prie supratimo, kaip miestai natūraliai gali kisti ateityje, o pagal tai galima prognozuoti miesto raidą bei paveikti planavimo ir projektavimo (urbanistikos) procesą.</p>	<p>Socialinio aktyvumo erdvinis vertinimas</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija/paskirtis; ▪ žmonių kiekis aikštėje (koncentracija, apskaičiuojama naujomis technologinėmis priemonėmis)

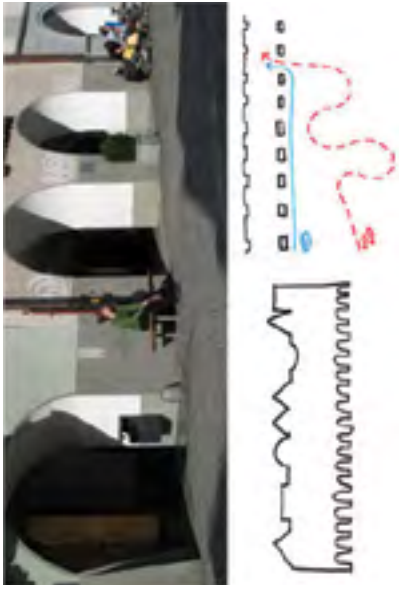
38 Ali Madanipour, *Design of Urban space. An Inquiry into a Socio-spatial Process*, England: John Wiley & Sons, 1996, 241 p.

39 Bill Hillier, *Space is the machine*, London, 1996, 355 p.

21	<p>Nikolas A. Salingaros⁴⁰ (matematikos profesorius, urbanistikos ir architektūros teoretikas) 1999 (2005)</p>	<p>Autorius išskiria 8 geometriniių ryšių taisykles (<i>kurios gali būti taikomos ir miesto aikštėi</i>):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jungtys. Stipriai sujungti gali būti tik to paties mastelio elementai. Struktūroje negali likti nesujungtų elementų. Jungtys gali būti vizualinės, struktūrinės, funkcinės, geometrinės. 2. Įvairovė. Jungtys susidaro tarp kontrastingų elementų. Ryšiai tarp panašių elementų yra silpni. 3. Ribos. Skirtingos struktūros jungiasi per ribos elementus. Jungtys formuojamos tarp struktūrų, o ne tarp jų vidinių elementų. 4. Jėgos. Tarpusavio sąveika stipresnė smulkiame mastelyje nei stambiame. 5. Organizacija. Smulkaus mastelio struktūros kuriamos iš aiškiai apibrėžtų stambesnio mastelio struktūrų. 6. Hierarchija. Struktūrų elementai išskiriami pagal svarbą. Įvedus hierarchiją, sudėtingos struktūros įgauna tvarką, jų nepaprastinant. 7. Abipusė nepriklausomybė. Skirtingo mastelio elementai ir struktūros nepriklauso viena nuo kitos tiesiogiai. Smulkaus mastelio struktūros reikalauja stambaus, bet ne atvirkščiai. 8. Skaidymas. Darni struktūra negali būti visiškai suskaidyta į pirminius elementus. 	<p>Ryšių diagramos</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ morfotipo mastelis; ▪ aikštės vieta mieste struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės statusas mieste
22	<p>Karlas Jürgenas Krause⁴¹ (vokiečių mokslininkas, tyrimų sritis – urbanistika) 2004</p>	<p>Krause pateikia aikštės evoliuciją miesto raidoje ir išskiria tik fiziškai apčiuopiamus aikštėjų tyrimo aspektus:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštėjų tipai formos atžvilgiu; ▪ aikštės dydis (pločio ir ilgio) variacijos; ▪ aikštėjų grupavimas (aikštė ir dominuojantis objektas); ▪ mažosios architektūros elementai aikštėse; ▪ aikštėjų parametrai (šį pagrindinio aikštės apžvalgos taško); ▪ aikštėjų fizinis (neužstatytas) plotas; ▪ aikštės skersinis pjūvis – proporcijos (aikštės parametrai ir aukščio santykis). 	<p>Aikštės tipai istorinėse gyvenvietėse pagal J. K. Krausę</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanistinė raida; ▪ aikštės forma; ▪ dydis, parametrai; ▪ morfotipo mastelis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos

40 Nikos A. Salingaros, *Principles of Urban Structure*, Delft University of Technology Netherland: Techné Press, 2005, 252 p.

41 Karl-Jürgen Krause, „Plätze: Begriff, Geschichte, Form, Größe und Profil“, [žiūrėti 2014-07-10], <http://www.raumplanung.tu-dortmund.de/slg/pdf/PLAETZE.pdf>.

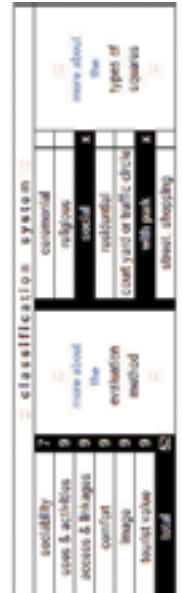
23	<p>Kevinas Lynchas⁴² (amerikietis, miestų planuotojas) 1960 (2007), 1986</p>	<p>Autorius, tirdamas miesto struktūrą, išskyrė metodiką funkcionavimui, estetiniam/psichologiniam miesto įvaizdžio formavimui, pagrįstą susiformavusiais miesto dariniais (struktūriniais elementais) – rajonu, riba, orientyru, mazgu, keliu.</p> <p>Miesto aikštę priskiria mazgo elementui. Didžiosioms aikštėms rekomenduojamas optimalus visuomeninės erdvės dydis 12–24 m pločio ir iki 100 m ilgio.</p> <p>Pasak Lyncho, miesto formos pokyčiai priklauso nuo politinės valios, nes „jėga ir valdžia išreiškiama tomis pačiomis priemonėmis – ceremonialiu vyraujančiu orientyru, ašine simetrija ir reguliariu planu“⁴³.</p>	<p>Vietos tapatumo elementai kelias → mazgas → dominantė → riba → rajonas</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės forma; ▪ dydis, parametrai; ▪ aikštės vieta miesto struktūroje
24	<p>Janas Gehlas⁴⁴ (danų architektas) 1987 (2011)</p>	<p>Gehlas intensyviai tyrinėja visuomeninių erdvių funkciją ir formą bei savo tyrimų rezultatus adaptuoja praktikoje įvairiose pasaulio vietose. Knygą sudaro 4 skyriai, iš kurių antrame skyriuje „Planavimo prielaidos“ („Prerequisites for Planning“) analizuojami žmogaus pojūčių (uoslės, klausos, regėjimo) fizinės galimybės socialioje erdvėje. Kaip ir daugelis kitų autorių, Gehlas įsitikinęs, kad turi būti tam tikras „susikalbėjimas“ tarp aikštės matmenų (angl. <i>dimensions</i>) ir vietos pojūčio (angl. <i>sense of place</i>). Jo teigimu, optimalūs aikštės matmenys būtų 30 x 35 m. Tokio dydžio aikštėje dar įmanoma apžinti žmogų, esantį kitoje aikštės pusėje.</p>	<p>Aikštės formato elementas</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dydis, parametrai; ▪ vizualiniai ryšiai; ▪ žmogaus pojūčiai

42. Kevin Lynch, *The Image of the City*, Massachusetts: Cambridge, The MIT Press, 2007, 194 p.

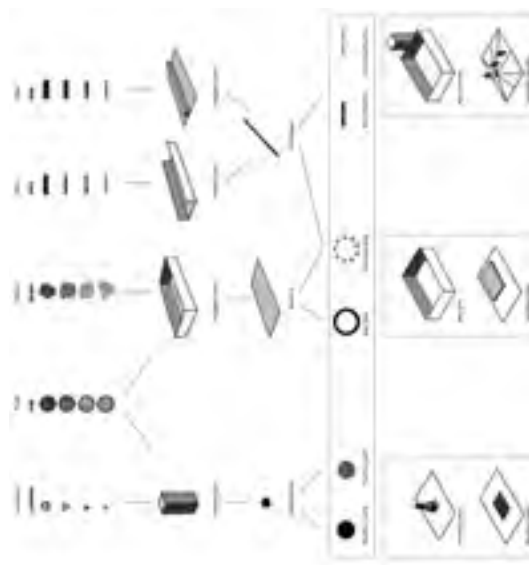
43. Кевин Линч, *Совершенная форма в градостроительстве*, Москва: Стройиздат, 1986, 327 p.

44. Jan Gehl, *Life between Buildings*, New York: Van Nostrand Reinhold, 2011, 202 p.

<p>25</p> <p>Konferencija „Europos aikštė“ (Conference Square)¹⁵ 2002</p>	<p>Pirmoji konferencija „Europos aikštė“ vyko Zalcburge, Austrijoje, su dalyviais (miestų merais, tarybos nariais, planavimo direktoriais, profesionalais iš architektūros, planavimo ir socialinių mokslų) iš dvidešimt dviejų šalių. Konferencijos metu išskirtos pagrindinės grėsmės Europos aikštei:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nevaldoma prekybinių centrų ir priemiestinių teritorijų plėtra miesto pakraščiuose (periferijoje); ▪ masinis turizmas, kuris istorines aikštes paverčia vien tik turistų traukos taškais; ▪ didėjantis aikščių monofunkciškumas; ▪ informacinių technologijų skatinimas mėgina pakeisti socialinį gyvenimą aikštėje į „virtualią agorą“. <p>Konferencijos darbotvarkė buvo suskirstyta temomis:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštė kaip bendruomenės įsipareigojimų katalizatorius; ▪ aikštė kaip miesto unikalios identiteto reprezentantas; ▪ aikštės kaip turgaus vieta; ▪ mišri paskirtis ir įvairovė; ▪ pusiausvyra tarp gyvenamosios paskirties ir turizmo; ▪ esminiai sėkmingos aikštės bruožai; ▪ aikštė kaip socialinio mokymo aplinka; ▪ aikštei tinkama naujoji architektūra; ▪ eismo ir transporto klausimai; ▪ komercinės ir gyvenamosios plėtros poveikis miesto periferijoje aikštės ekonominiam gyvybingumui. 	<p>Vienas iš konferencijoje aptariamų pavyzdžių (Ihlava aikštė Čekijoje)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ istorinis nuoseklumas; ▪ aikštės vieta miesto struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija/paskirtis; ▪ žmonių kiekis aikštėje
--	--	---	---

<p>26</p> <p>Matthew Carmona⁴⁶ [ir kt.] (anglų urbanistas, profesorius) 2003</p>	<p>Carmona analizuoja urbanistikos specialybės specifika, ją matuodamas keliais dimensijomis: morfologine, suvokimo, socialine, vizualine, funkcinė ir laiko. Urbanistika, kaip holistinė sritis, yra paveiki plėtros, kontrolės ir bendradarbiavimo procesuose. Ji suprantama kaip miesto funkcijų erdvinė organizacija pagal tam tikrus estetinius ir vertybinius kriterijus. Autorius atskyrė sąvokas urbanistinė erdvė (angl. <i>urban space</i>) nuo viešojierdvė (angl. <i>public space</i>). Aptardamas aikštės, autorius pateikė C. Sitte, P. Zuckerio, R. Kriero, G. Culleno požiūrius į aikštę. Išskiriamas pločio ir ilgio santykis, kuriuo atskiriamos gatvės ir aikštės erdvės:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ jei pločio ir ilgio santykis yra 2:3 – nėra dominuojančios ašies; ▪ jei santykis 1:3 – pradeda formuotis judėjimas tarp gatvės ir aikštės, nes dominuoja viena ašis; ▪ jei santykis 1:5 – aiškiai dominuoja viena ašis ir judėjimas vyksta viena kryptimi; ▪ jei viršijamas santykis 1:5 – tai tikrai yra gatvė (tai erdvė, kuri „verčia“ judėti). <p>Autorius konsultuoja, kolekcionuoja (aplankytų vietų sk.) aikščių klausimais.</p> <p>Aikštėms taikomas vertinimo metodas jas skirstant pagal psichologinę geografinę (angl. <i>psychogeographical</i>) reakciją į erdvę, subjektiui apsilankius aikštėje. Išskiriami šie aspektai: socialumas, vartojimas ir aktyvumas, galimybės ir ryšys, komfortas, vaizdas, turistinis patrauklumas.</p> <p>Remiamasi tokia aikščių klasifikavimo sistema: bendruomeninės (angl. <i>social</i>); renginių (angl. <i>ceremonial</i>); religinės (angl. <i>religious</i>); a) transporto žiedai (angl. <i>traffic circle</i>), b) kiemai užstatymo struktūroje, virtę viešiosiomis erdvėmis (dar kitaip pusiau viešiosios erdvės) (angl. <i>court yard</i>); gyvenamųjų struktūroje (angl. <i>residential</i>); gatvės-pasažai (angl. <i>street-shopping</i>); su parku (angl. <i>with park</i>).</p> <p>Aikščių traktuotės (angl. <i>meandering groups</i>): žymiosios (angl. <i>famous</i>); aikštės su parku; atnaujintos (angl. <i>renewed</i>); žmonių (angl. <i>people</i>); mėgiamiausios (angl. <i>favourite</i>); labai senos (angl. <i>very old</i>); nenaudojamos (angl. <i>unused</i>); jaukios (angl. <i>cozy</i>); istorinės (angl. <i>historic</i>); paslėptos (angl. <i>hidden</i>); išskilimų (angl. <i>ceremonial</i>); lotynų (angl. <i>latin</i>).</p>	<p>Urbanistikos samprata</p> <p>Klasifikacija</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ urbanistinė raida; ▪ aikštės forma; • dydis, parametrai; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija; ▪ vizualiniai ryšiai <ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės vieta miesto struktūroje; ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ aikštės funkcija/paskirtis; ▪ žmonių kiekis aikštėje; ▪ vizualiniai ryšiai; ▪ žmogaus pojūčiai; ▪ psichoemocinis krūvis
<p>27</p> <p>Urban squares⁴⁷ (Aleksandaras Janicijevicas – buv. Jugoslavija; tinklapio ikūrėjas, architektas, grafikas, tinklo ir multimedijos kūrėjas) 2005</p>		

46 Matthew Carmona, Heath Tim, Oc Taner, Tiesdell Steve, *Public Places – Urban Spaces*. The Dimensions of Urban Design, Oxford: Architectural Press, 2003, 320 p.
47 *The World of Urban Squares. A collection and analysis of rediscovered public spaces*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-14].

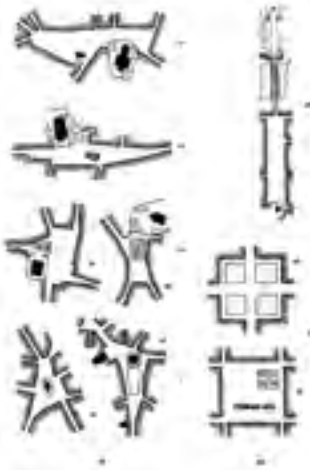

28	<p>Valentinus Hadelichas⁴⁸ (italų mokslininkas; tyrimų sritis – architektūra, urbanistika) 2012</p>	<p>Autorius, Bauhauso universiteto Vėimare docentas, pateikia urbanistinės erdvės kokybės mieste empirinį tyrimą. Jis atsako į klausimą, ar galima miesto aikštę suprojektuoti pagal objektyvias kategorijas ir kokybės rodiklius. Adaptavo Lyncho erdvės suvokimo teoriją su fiziniu aikštės erdvės konstravimu, remdamasis 3 erdvinėmis savybėmis: centriškumu, kryptingumu ir uždarumu. Jomis siekiama įvertinti, kas įtakoja žmogaus intuityvų sprendimą likti konkrečioje miesto erdveje ar vėliau sugrįžti.</p>	<p>Aikštės elementų modeliavimas pagal K.Lynchą</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ aikštės vieta miesto struktūroje; ■ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ■ tūrinė-erdvinė kompozicija; ■ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ■ žmogaus pojūčiai
----	---	---	---	---

LIETUVOS MASTU

29	<p>Antanas Pilypaitis, Juozas Baršauskas⁴⁹ (architektai) 1966</p>	<p>Pateiktas XVI–XVII a. Lietuvos naujų ir rekonstruotų miestų centrų užstatymo planingumo tyrimas. Miestų centrų užstatyme aptariamai gatvių tinklo charakteris (stačiakampis) ir centrinė aikštė forma (kvadratinė, stačiakampė). Miesto centrinė aikštė – turgavietė – dažniausiai buvo formuojama neužstatytame kvartale. Pačioje turgavietėje, be rotušės, labai dažnai buvo statomos įvairios krautuvielės, sandėliai ir pan. Aikščių dydžiai bei užstatymas šiuo laikotarpiu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ artima kvadratu turgavietė, kurios kraštinių ilgis 90–100 m; ■ kvadratinė turgavietė, kurios kraštinių ilgis apie 142 m, o jos plotą atitinka 12 lygių sklypų (jo pločio ir ilgio santykis lygus 1:3, šis ploto vienetas – <i>modulizuotas sklypas</i>); ■ skirtingai nuo daugelio Vakarų Europos miestų aikščių bei gatvių užstatymo <i>pijūklinio silueto</i>, Lietuvos miestuose dominavo lygi rami stogų kraigų linija. 	<p>Aikščių schemas</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ urbanistinė raida; ■ istorinis nuoseklumas; ■ istorinė vertė; ■ aikštės forma; ■ dydis, parametrai; ■ aikštės vieta miesto struktūroje; ■ aikštės funkcija
----	---	--	---	---

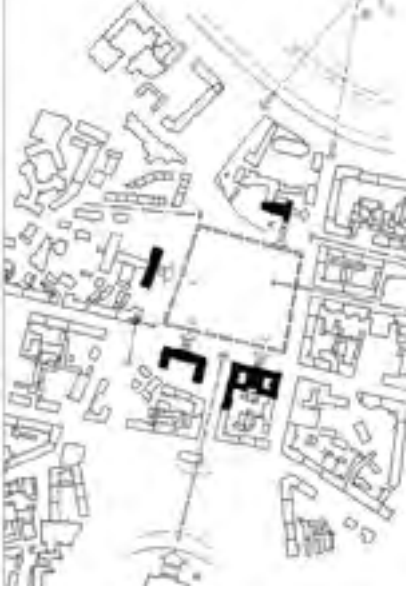

48 Valentin Hadelich, „Quality by Design: the Venustas of Urban Squares“, 2012, 15 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-03], https://www.cnu.org/sites/www.cnu.org/files/cnu20_quality_by_design_-_the_venustas_of_urban_squares_-_valentin_hadelich_screen.pdf.

49 Antanas Pilypaitis, Juozas Baršauskas, „XVI–XVII a. Lietuvos naujų ir rekonstruotų miestų centrų užstatymo planingumas“, in: *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, Vilnius, 1966, 3, p. 288–323.

30	Kazys Šešelgis ⁵⁰ (architektas urbanistas) 1996	K. Šešelgio (1996) istorinės raidos kontekste apžvelgiamos pavienių miestų ir miestelių pagrindinės to laikotarpio ekonominės, politinės sąlygos bei jų įtaka miestui, atskiriams jo elementams, tarp jų ir aikštei. Pagal laikotarpį aptariama aikščių vieta, plotas, forma, paskirtis, besikeičiantis užstatymas tiek aikštės perimetru, tiek jos viduje.	Aikščių schemos 	<ul style="list-style-type: none"> ■ urbanistinė raida; ■ istorinis nuoseklumas; ■ aikštės forma; ■ dydis, parametrai; ■ aikštės vieta miesto struktūroje; ■ aikštės funkcija
31	Vytautas Jurkštas (architektas urbanistas) 1994	<p>Autorius pateikia Vilniaus⁵¹ ir Kauno⁵² senamiesčių tūrinė-erdvinės kompozicijos tyrimus, susidedančius iš dviejų dalių: išorinių (silueto, panoramų, kompozicijos įtakos zonų) ir vidinių (vidaus erdvių ir dominančių kompozicinio vaidmens) tyrimų. Vidaus erdvių tyrimas susideda iš gatvių ir aikščių bei kvartalų kiemų erdvių. Aikščių ir gatvių vertinimo kriterijai labai panašūs. Aikštė yra erdvės tipas, kurios ypatumai – istoriškumas, mastelis, šandieninė funkcija. Vienas pagrindinių urbanistinio mastelio kriterijų yra „funkcinis laukas“, kuris susideda iš optimalių atstumų zonos, psichologinių architektūrinės erdvės ribų, formuojančių erdvę pastatų, fizinės masės tankio ir kt.</p> <p>Aikščių vertinimui (kaip ir gatvių) naudojama nominali perspektyva – tai santykis tarp dominančios aikščio ir atstumo nuo stebėtojo (nominaliosios perspektyvos proporcijos), planiškumas ir išsiskiriančių elementų kiekis. Aikštėse, kaip ir gatvėse, privalumu laikomas nereguliarumas, kaip psichologinį komfortą lemianti sąvokė. Aikštės formavime privalu tęsti architektūros ir erdvės kūrybos tradicijas (kartais erdvių neįbaigtumas yra jų savitas požymis).</p> <p>Mieste 140 m atstumas yra maksimali riba, kai dar galima suvokti žmogaus judesius. Šios ribos yra laikomos miesto erdvių mastelio psichofiziologiniu kriterijumi.</p> <p>Tiek Vilniaus, tiek Kauno senamiesčio aikščių kompoziciją aktyviai formuoja vertikalės, aikščių užstatymo architektūros kokybė atspindi jos buvusią ar esamą funkciją ir reprezentacinę reikšmę. Suaugę medžiai – prarandama aikštės erdvė.</p>	<p>Rotušės aikštės Kaune nominalios erdvės plane</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ istorinis nuoseklumas; ■ morfo tipo mastelis; ■ aikštės vieta miesto struktūroje; ■ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ■ tūrinė-erdvinė kompozicija; ■ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ■ aikštės funkcija; ■ žmogaus pojūčiai

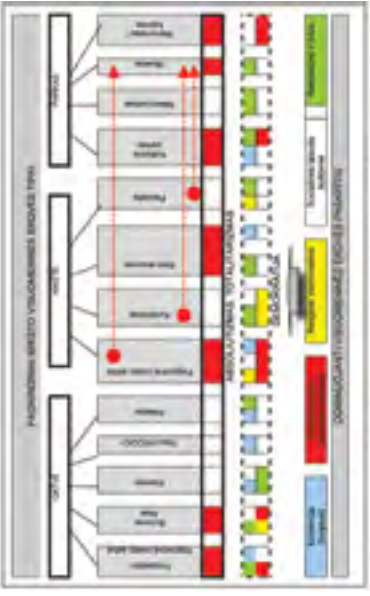
51 Vytautas Jurkštas, „Kauno senamiesčio tūrinė-erdvinė kompozicija“, in: *Architektūros paminklai*, Vilnius, 1975, Nr. 3, p. 98–120.

52 Vytautas Jurkštas, „Vilniaus senamiesčio tūrinė-erdvinė kompozicija“, in: *Architektūros paminklai*, Vilnius, 1977, Nr. 4, p. 36–60.

32	<p>Zigmas J. Daunora⁵³ (architektas urbanistas) 1998</p>	<p>1997 m. Vilniaus miesto savivaldybės Architektūros ir statybos departamento (dab. Miesto plėtros departamentas) užsakymu VGTU Urbanistikos katedros mokslininkai atliko Vilniaus Lukiškių aikštės ir aplinkos urbanistinius tyrimus. Straipsnyje bandyta nustatyti Lukiškių aikštės ir jos aplinkos erdvinius, funkcinius, ekologinius bei ideologinius ypatumus, įvertinti šių ypatumų adekvatumą vietovės svarbai, aptarti galimą aikštės ir aplinkos urbanistinę plėtotę.</p>	<p>Lukiškių aikštės Vilniuje planas</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ istorinis nuoseklumas; ■ morfolo mastelis; ■ aikštės vieta miesto struktūroje; ■ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ■ tūrinė-erdvinė kompozicija; ■ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ■ aikštės statusas mieste; ■ aikštės funkcija; ■ vizualiniai ryšiai
33	<p>Algimantas Miškinis⁵⁴ (architektas urbanistas) nuo 1999 iki 2009</p>	<p>A. Miškinio (paveldotyros darbų serija <i>Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės</i>, 6 kn.) pristatoma visų Lietuvos miestų ir miestelių išsami istorinė raida, iliustruojanti ir jų aikščių istorinę raidą, sąlygas, urbanistinius bruožus, jų kaitą bei statusą (urbanistikos paveldo požiūriu).</p>	<p>Rokiškio urbanistikos paminklo ir zonos schema</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ■ urbanistinė raida; ■ istorinis nuoseklumas; ■ istorinė vertė; ■ aikštės forma; ■ dydis, parametrai; ■ aikštės vieta miesto struktūroje; ■ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ■ aikštės funkcija

53 Zigmas Jonas Daunora, „Lukiškių aikštės ir jos aplinkos urbanistinės sąlygos ir plėtojimo galimybės“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 1998, Nr. 22(2), p. 64–76.

54 Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai: Paveldotyros darbų serija*, 6 kn., Vilnius: Savastis, 2009, 630 p.

34	<p>Tomas Grunskis (architektas urbanistas) 2002</p>	<p>Disertacijoje⁵⁵ atlikta miesto visuomeninių erdvių (tarp jų ir aikštės) tipologizacija, pagrįsta ne tik kokybiniu erdvės apibūdinimu, bet ir miesto sociokultūrinio konteksto charakteristikomis, įvedant naujas sąvokas: sociokultūrinė miesto visuomeninių erdvių kaitos ir formavimo tradicija, sociokultūrinis visuomeninės erdvės arba miesto prototipas, erdvės morfostruktūra.</p> <p>Aptariant konkrečią aikštę⁵⁶, formuluojama bendra kriterijų sistema, kuria remiantis argumentuojama aikštės paskirtis (estetiškos-semanticinės jos vaizdas ir kompozicinių-struktūrinių priemonių arsenalas) analizuojant Europos miesto aikščių tradicijos palikimą (kreipiant dėmesį ne tiek į konkretų sprendimą, kiek į socialinio užsakymo subjektą).</p> <p>Aikštės erdvės formavimo tradicija⁵⁷ – tai konkrečių laiko-tarpų tipiškų aikštės erdvės struktūros, semantikos ir tipologijos formavimo sprendinių sistema; išskirta tradicinės aikščių kategorijos (valstybinės-representacinės, bendramiestinės ir vietinės; funkcinio požiūriu – tai turgaus, rotušės ir katedros) ir aikštės kompozicijos bei struktūros tradicijos (perimamumas, miesto modulinio tinklo mastelis – morfortipas; erdvės ir dominantės kompozicinis santykis).</p> <p>T. Grunskio⁵⁸ apžvelgti 1990–2009 m. laikotarpio miesto vietų erdvių ir aikščių formavimo pavyzdžiai bei išskirtos kelios pagrindinės tendencijos.</p>	<p>Visuomeninių erdvių tipų ir paskirties kaita priklausomai nuo socialinės tvarkos</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ istorinis nuoseklumas; ■ aikštės forma; ● morfotipo mastelis; ■ aikštės vieta mieste struktūroje; ■ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ■ tūrinė-erdvinė kompozicija; ■ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ■ aikštės statusas mieste; ■ aikštės funkcija
----	--	--	---

55 Tomas Grunskis, „Sociokultūrinio konteksto įtaka miesto visuomeninių erdvių formavimui“, Daktaro disertacijos santrauka, Humanitariniai mokslai, menotyra (03H), Skulptūra ir architektūra (H312), Vilnius: Technika, 2002, 36 p.

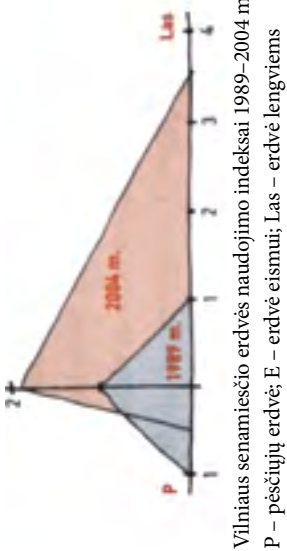
56 Tomas Grunskis, „Lukščių aikštės estetiškos transformacijos problema Europos miesto aikščių tradicijos diskurse“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2000, Nr. 24(3), p. 119–134.

57 *Ibid.*

58 Tomas Grunskis, „Apie kai kurias šiuolaikines aikščių formavimo tendencijas Lietuvoje“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2007, Nr. 33(3), p. 135–144.

35	<p>Audrius Novickas⁵⁹ (menininkas) 2004</p>	<p>Moksliniame darbe keliami aikštės formos ir turinio pavaldų, reikšmių ir sociokultūrinio konteksto sąryšingumo problema, teikianti pagrindą daugiaaspekčiam semantiniam tyrimui.</p> <p>Aikštės architektūrinio pavaldalo ir gatvių įsijungimo pobūdis sąlygoja jos intravertišką arba ekstravertišką santykį su urbanistiniu kontekstu. Intravertiškumas pasireiškia aikštės apsauginių savybių ir orientuotumo į save, o ekstravertiškumas aikštės komunikacinių savybių, atvirumo aplinkai, dalyvavimo formuojant kitas miesto dalis akcentavimu.</p> <p>1. Architektūrinis pavaldalas ir plano formos ženklumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pastatų komponavimo semantinė charakteristika; ▪ plano sąrangos įtaka reikšmių formavimuisi aikštėje; ▪ aikštės santykis su urbanistiniu kontekstu; <p>2. Aikštė semantizuojančių struktūrinių elementų raida:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ monumentas ir aikštės prasminis turinys; ▪ semantizuojančių želdinių funkcija; ▪ vandens įrenginių vaidmuo aikštės reikšmių struktūroje; ▪ aikštės danga kaip sociokultūrinių poreikių projekcija; ▪ smulkieji aikštės elementai – funkcinės kokybės ir statuso ženklintojai; <p>3. Paskirtys – aikštės reikšmių formatai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ reprezentacinė paskirtis: socialinės tapatybės žymėjimas; ▪ religinė apeiginė paskirtis: erdvės sakralizavimas; ▪ komercijos paskirtis: kasdieniųjų ir proginųjų poreikių tenkinimas; ▪ rekreacijos paskirtis: sekuliari dimensija; ▪ šiuolaikinio alternatyvaus meno intervencijos: netradicinis vietos ženklumas. 	<p>Aikštės vaizdas</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės funkcija
----	--	---	--	---

59 Audrius Novickas, „Miesto aikštė: formos ir turinio semantinis tyrimas“. Rankraštis, daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, menotyra – 03H, skulptūra ir architektūra – H312, 2004, 2 t.

36	<p>Algis Vyšniūnas⁶⁰ (architektas urbanistas) 2008</p>	<p>Apžvelgiami pagrindiniai konkrečios aikštės (Lukiškių) urbanistinės plėtros etapai, įvertinant ne tik realizacijas, bet ir visas idėjas, profesines koncepcijas, pateikiami Lukiškių aikštės urbanistinio formavimo ir paminklo (Laisvės kovotojams) statymo principai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ viešųjų erdvių sistemoje Lukiškių aikštė yra pati svarbiausia viešoji erdvė, kurios fizinis dydis leidžia ją paversti pagrindine visos valstybės aikšte; ▪ aikštės architektūrinės kompozicijos tobulinimas yra susijęs su aikštės parametru keitimu; ▪ ašinės kompozicijos principas yra fundamentalus, nepriklusomas nuo ideologijos; ▪ atskirtas ašinės kompozicijos principas Lukiškių aikštės priegose (tai vizualinis ryšys) ir centriška ašinė paminklo kompozicija, kai paminklas aikštės centre. <p>Aikštės yra erdvės tipas (viešoji urbanistinė erdvė), o viešoji erdvė tėra socialinė funkcija.</p>	<p>Erdvinė Lukiškių aikštės koncepcija</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dydis, parametrai; ▪ morfotipo mastelis; ▪ aikštės vieta miesto struktūroje; ▪ tūrinė-erdvinė kompozicija; ▪ aikštė ir dominuojantis objektas, proporcijos; ▪ aikštės statusas mieste; ▪ aikštės funkcija
37	<p>Pranciškus Juškevičius⁶¹ (mokslininkas, urbanistas) 2013</p>	<p>Pateikta aikščių klasifikacija pagal jų reikšmę susisiekimui bei kitus kriterijus:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ motorizuoto eismo aikštė, ▪ mišraus eismo aikštė, ▪ nemotorizuoto eismo aikštė. 	<p>Viešųjų erdvių naudojimo indeksai</p> <p>Vilniaus senamiesčio erdvės naudojimo indeksai 1989–2004 m. P – pėsčiųjų erdvė; E – erdvė eismui; Las – erdvė lengviems automobiliams statyti.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ aikštės vieta miesto struktūroje; ▪ aikštės funkcija/paskirtis; ▪ žmonių kiekis aikštėje

60 Algis Vyšniūnas, „Lukiškių aikštė – socialinio užsakymo evoliucija. Paminklas Laisvės kovų dalyviams ar simbolis „Laisvė““, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2008, Nr. 32(4), p. 201–220.

61 Pranciškus Juškevičius [ir kt.], *Urbanistika: procesai, problemos, planavimas, plėtra*, Vilnius: Technika, 2013, 384 p.

Kadangi chronologiškai pereinama per autorių tyrimus, išskiriami šie vertinimo aspektai su juos detalizuojančiais kriterijais⁶², kurie yra svarbūs aikštės objektui:

- istorinis aspektas (laiko dimensija):
 - urbanistinė raida;
 - istorinis nuoseklumas;
 - istorinė vertė (paveldo statusas);
- morfologinis aspektas (plane):
 - aikštės forma (geometrinė forma ir uždara ar atvira = apribota ar ne);
 - dydis, parametrai;
 - morfotipo mastelis;
- struktūrinis aspektas (ryšys su aplinka, trijų matmenų dimensija – 3D):
 - aikštės vieta (lokacija) miesto struktūroje;
 - aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis;
 - tūrinė-erdvinė kompozicija (charakteristika);
 - aikštė ir dominuojantis objektas (ryšys), proporcijos⁶³;
- socialinis aspektas:
 - aikštės statusas (kategorija) mieste;
 - aikštės funkcija/paskirtis (aikštės tipologija pagal funkciją);
 - žmonių kiekis aikštėje;
- vizualinis-psichologinis aspektas:
 - vizualiniai ryšiai (kadru planiškumas);
 - žmogaus pojūčiai/suvokimas (uoslė, klausa, regėjimas);
 - psichoemocinis krūvis (fizinis veiksnys, pvz., paminklo buvimas, apželdintas fasadas ir pan.).

Lentelėje pateiktas šaltinių palyginimas nagrinėjamų aspektų (istorinis, morfologinis, struktūrinis, socialinis, vizualinis-psichologinis) ir jų kriterijų

62 Aspektai ir jų kriterijai gali būti pildomi.

63 „Proporcijos suprantamos kaip ilgių, pločių, aukščių ir tūrių darna, kaip atskirų elementų santykis su visuma.“; Adomonis Juozas, *Nuo taško iki sintezės. Taikomosios dailės kompozicijos pagrindai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, 248 p. Todėl šis kriterijus priskiriamas struktūriniam aspektui.

pobūdžiu (k1, k2, kn) [2 lentelė]. Žymima, kurie aspektai ir kriterijai buvo paliesti šaltiniuose, pastarieji išdėstyti chronologine tvarka. Pagrindinės išvados būtų:

- Miesto aikščių tyrimai nagrinėjami skirtingais aspektais, daugiausia dėmesio skiriant fizinių parametrų analizei (plačiausiai liečiami aikštės ilgio ir pločio santykis bei aikštės dydžio ir gretimo dominuojančio pastato aukščio santykis)⁶⁴.
- Tyrimų pradžioje aikštė nagrinėjama daugiau kaip architektūrinis pastato elementas su savo proporcijomis ir forma (Vitruvius, Alberti), o pastato svarba ir dydis glaudžiai koreliuoja su miesto reikšme ir statusu. Vėliau atsiranda aikštės vertinimas lyginamuoju būdu, nes istoriniu aspektu tampa lengvai pamatuojama evoliucijos raidoje susiformavusi aikštė (tai, kas priimta norma ir nusistovėję, gražu, patogu, naudinga) su analizuojama aikštės kokybe nagrinėjamo laiko fone (pvz., C. Sitte, J. Stubenas, A. E. Brinckmannas, Ch. Alexanderis, P. Zuckeris ir kt.).

▪ Dalis autorių aikštės elementą miesto struktūroje analizuoja pasirinktu vienu aspektu (vien tik istoriniu arba vien struktūriniu ir pan.), tačiau yra autorių, kurių šaltiniuose dominuoja vienas kriterijus (pvz., R. Krieras – morfologinio aspekto aikštės formos kriterijus arba G. Cullenas – vizualinio-psichologinio aspekto vizualinių ryšių (kadru planiškumas) kriterijus, arba V. Jurkštas – struktūrinis aspektas tūrinės-erdvinės kompozicijos kriterijus). Iš dalies galima teigti, kad šaltinių publikavimo data susijusi su aspektų ir jų kriterijų kiekiu. Šių dienų šaltiniuose vis mažiau kalbama vieno aspekto kriterijumi, o apimamas visas kompleksas kriterijų vienu aspektu, netiesiogiai liečiant ir visai kitus atskirus kitų aspektų kriterijus.

- Aikštės tyrimus pagal jų nagrinėjimo aspektus galima būtų skirstyti į keletą grupių:

64 Beveik iki modernizmo pradžios (XIX a.) sutariama, kad miesto aikštė yra ribojama statiniais.

2 lentelė. Šaltinių palyginimas nagrinėjamaais aspektais (istorinis, morfologinis, struktūrinis, socialinis, vizualinis–psichologinis) ir juos detalizuojančių kriterijų pobūdžiu (k1, k2, kn)

Table 2. Comparison of sources by analysed aspects (historical, morphological, structural, social, visual–psychological) and their detailed criterions (k1, k2, kn)

Autorius / Šaltinio pavadinimas	Istorinis aspektas (laiko dimensija)			Morfologinis aspektas (plane)			Struktūrinis aspektas (ryšys su aplinka, 3D)				Socialinis aspektas			Vizualinis-psichologinis aspektas		
	Urbanistinė raida	Istorinis nuoseklumas	Istorinė vertė (paveldo statusas)	Aikštės forma (plane) (tipologizavimas)	Dydis, parametrai (plane)	Morfotipo mastelis	Aikštės vieta (lokacija) miesto struktūroje	Aikštės ryšys su kitomis viešosiomis erdvėmis	Proporcijos, tūrinė-erdvinė – kompozicija (charakteristika)	Aikštė ir dominuojantis objektas (ryšys)	Aikštės statusas mieste (kategorija)	Aikštės funkcija/paskirtis (aikštės tipologija pagal funkciją)	Gyventojų skaičius mieste/žmonių kiekis aikštėje	Vizualiniai ryšiai (kadru planiškumas)	Žmogaus pojūčiai/suvokimas (uosė, klausa regėjimas)	Psichoemocinis krivis (fizinis veiksnys)
1. P. Vitruvius																
2. L. B. Alberti																
3. H. E. Maertensas																
4. C. Sitte																
5. J. Stubbenas																
6. A. E. Brinckmannas																
7. B. Zevi																
8. P. Zuckeris																
9. G. Cullenas																
10. PPS																
11. R. Krieras																
12. Ch. Alexanderis																
13. W. H. Whytėas																
14. L. Krieras																
15. R. Stimpelas																
16. G. I. Zosimovas																
17. C. Moughtinas																
18. H. J. Aminde																
19. A. Madanipouras																
20. B. Hillieras																
21. N. A. Salingaros																
22. K. J. Krause																
23. K. Lynchas																
24. J. Gehlas																
25. Konferencija „Europos aikštė“ (Conference „The European Square“)																
26. M. Carmona																
27. „Urban Squares“																
28. V. Hadelichas																
29. A. Pilypaitis																
30. K. Šešelgis																
31. V. Jurkštas																
32. J. Z. Daunora																
33. A. Miškinis																
34. T. Grunskis																
35. A. Novickas																
36. A. Vyšniūnas																
37. P. Juškevičius																

Paaškinimai: juodame langelyje – kriterijai, kurie šaltinyje tiesiog liečiami; simbolis langelyje – kriterijai, kurie šaltinyje itin akcentuojami.

– istoriniai aikščių tyrimai, kur aikštė kaip elementas nagrinėjama miesto istorijos raidoje, jo istorijai pažinti;

– morfologiniai-struktūriniai (morfostruktūriniai) aikščių tyrimai – šiai grupei galima priskirti didžiąją dalį šaltinių, kuriuose dažnai persipina morfologinis (plane) aikštės nagrinėjimas su erdvinio aikštės erdvės konstravimu (pjūvyje, aksonometrijoje, perspektyvoje);

– socialiniai-psichologiniai aikščių tyrimai – tai tyrimai tiesiogiai susiję su žmonėmis, jų veikla, savęs ir kito žmogaus suvokimu aikštės erdvėje;

– vizualiniai-psichologiniai aikščių tyrimai, daugiausia liečiantys stebiniojo estetinį suvokimą, jo psichoemocinę būseną.

▪ Lietuvos autoriai liečia daugelį tų pačių aspektų, kuriais aikštės tyrimus pateikia autoriai pasauliniu mastu, kai kurie jų yra ypač išsamūs, detalizuoti (pvz., V. Jurkšto). Lietuvos aikščių tyrimai atlikti istoriniu ir struktūriniu aspektais, atskirai paliečiant kitų aspektų pavienius kriterijus.

▪ Didelę dalį tyrėjų galima vadinti vieno ar kito aspekto šalininkais, tačiau akivaizdu, kad miesto aikštė su savo klasikinėmis tyrinėjimo priemonėmis (forma, struktūra, ašis, užstatymas ir pan.) vis labiau⁶⁵ koreliuoja su socialiniu veiksmu (žmogumi) atliepdama jo vizualinę-psichologinę patirtį.

3. URBANISTINIŲ SPRENDIMŲ PRIVALOMIEJI KRITERIJAI AIKŠTEI

Atliekant aikštės empirinį tyrimą 2 skyriuje pristatytus tyrimo aspektus ir jų kriterijus galima būtų surikiuoti tokia seka (tačiau dažnai kai kurie kriterijai yra grupuojami ar atliekami sykiu, tai priklauso nuo iškeltų uždavinių formuojant aikštę, pvz., ar joje tik tobulinama kompozicija, ar tikrinamas jos vietos po-

tencialas, ar iš esmės tvarkoma jos prieigų urbanistinė struktūra):

a) aikštės *lokacija* miesto urbanistinėje struktūroje;

b) *istorinis nuoseklumas/istorinė vertė*. Svarbu žinoti, koks urbanistinės struktūros pobūdis – reguliarus ar nereguliarus;

c) aikštės *kategorija* miesto aikščių sistemoje;

d) aikštės *funkcija* (arba tipas pagal funkciją, jos prieigų galimybės, šiais laikais būtina sąlyga tampa polifunkciškumas aikštėje⁶⁶);

e) miesto modulinio tinklo mastelis – *morfortipas*, nulemtas sklypo modulio (kai kur jis net įvardijamas *modulizuotu*⁶⁷ vienetu, kuris pasireiškia ir erdvinio požiūriu užstatymo masteliu. Šiam dar turi įtakos sklypų ribos ir žemės rinka;

f) aikštės *ryšys su kitoms viešosiomis erdvėmis* (arba su svarbiais miesto elementais/gretimybėmis, pvz., upė, traukos objektai ar pan.);

g) *tūrinė-erdvinė kompozicija* (nominalių erdvių charakteris, dominuojančio arba svarbaus statinio buvimas aikštėje, respektuojamos ašys ir pan.);

h) *aikštės erdvės ir dominančių kompozicinis santykis* (C. Sitte, A. E. Brinckmannas, N. A. Salingeras, V. Hadelichas; T. Grunskis⁶⁸ šį santykį įvardija nominalios perspektyvos tradicija) arba *proporcijos* (pločio ir aukščio, kur dažniausiai pločio pakeisti nepavyksta, bet aukštingumas gali keistis tiek išsklotinėse, tiek kvartalo vidinėse erdvėse, aikštės prieigose);

i) *vizualiniai ryšiai* iš aikštės su aikštės prieigomis;

j) *psichoemocinis krūvis* (fizinis veiksnys).

Naujai projektuojant aikštės būtų patartina aikštės dydį sieti (ar bent jau patikrinti struktūriškai sukirptą aikštės dydį) su žmonių kiekiu aikštėje, su vietos bendruomenės žmonių skaičiumi. Šis rodiklis kaip pirminė aikštės dydžio informacija aptariama P. Vitruvijaus ir Ch. Alexanderio šaltiniuose.

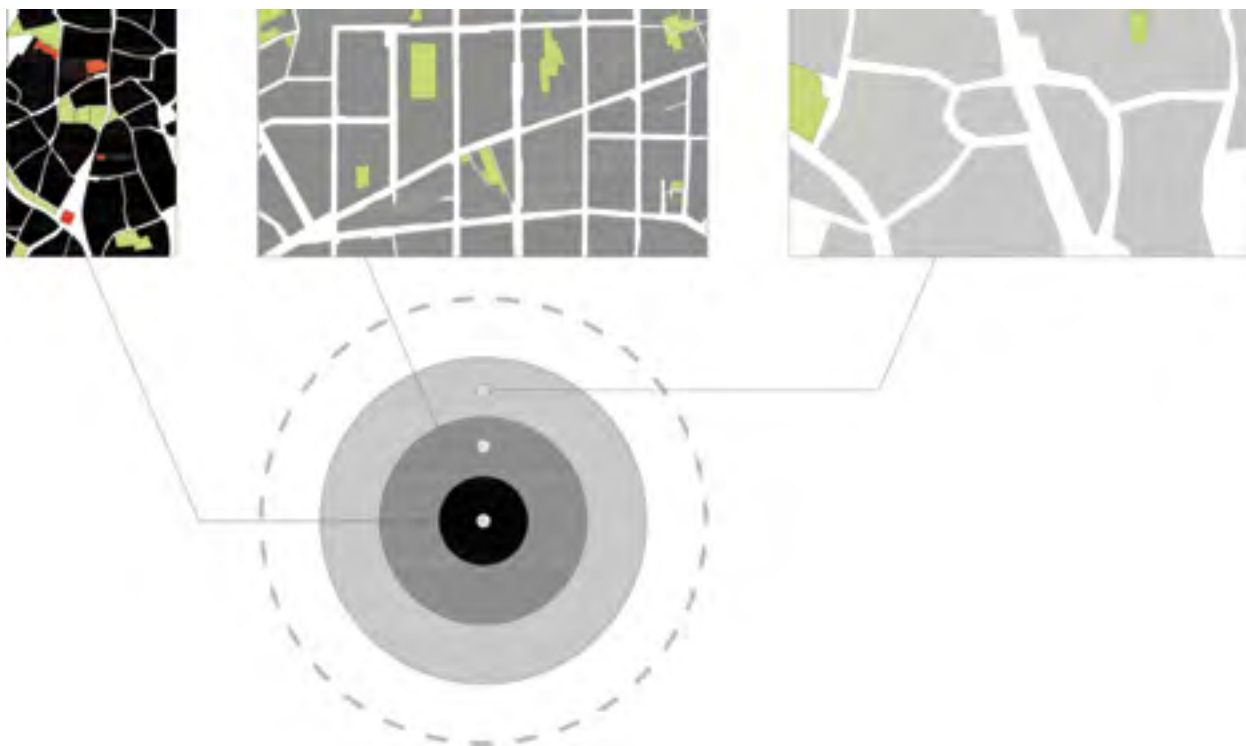
65 Ypač tuose šaltiniuose, kurie nėra skirti vien profesinei auditorijai, o platesnei visuomenei, tiesioginiams aikštės naudotojams. Tai būtų nuorodos į šiuos šaltinius PPS, Jan Gehl, The European Square Conference Report – 2002, Urban squares.

66 The European Square Conference Report.

67 Pilypaitis Antanas, Baršauskas Juozas, *op. cit.*

68 Tomas Grunskis, „Lukiškių aikštės estetinės transformacijos problema Europos miesto aikščių tradicijos diskurse“.

senamiestis → centrinė dalis → nauji rajonai → priemiestis

1. Miesto dalių hierarchija plane ir atskirų dalių galima struktūra (atskirų dalių struktūrai iliustruoti pateikti Vilniaus miesto fragmentai)

Plan of the hierarchy of the city parts and its urban structure of the separate parts (fragments from the plan of Vilnius are presented to illustrate separate parts of the urban structure)

4. AIKŠTĖS CHARAKTERIS – TAI JOS GEOGRAFIJA MIESTE = VIETOS TAPATUMAS

Aikštės lokacijos, arba tiesiog jos geografijos, kriterijų norėčiau panagrinėti išsamiau. Visų pirma ne tik dėl jos reikšmės kriterijų sistemoje, tačiau ir dėl jos problematikos lauko. Šiandien dažnas diskusijų objektas Lietuvoje tiek visuomenės, tiek specialistų – tai aikštės, esančios centrinėse miestų dalyse; dėl jų įvaizdžio ir tolesnės formavimo krypties.

Daugelis tyrinėtojų pažymi, kad miestų aikštės yra tarsi jų vizitinės kortelės, kuriose atsispindi miesto semantiniai bruožai. Pagal aikštę atpažįstamas ir pats miestas, nes aikštė jame dažnai tampa miesto simboliu. Taip pagal Švento Petro bazilikos aikštę yra atpažįstama Roma, pagal Šv. Morkaus aikštę – Venecija ir

pan. Dėl šios priežasties istorinė miesto viešųjų erdvių struktūra yra tam tikras miesto identitetas.

Gilinantį į aikštės lokaciją dažnai liečiama miesto planinė forma. Daugelis Europos miestų yra spinduliniai (literatūroje galima aptikti miestų struktūrą, pavaizduotą apskritimo ketvirtyje, kaip tipinę miestui naudojamą grafinę išraišką). Egzistuoja tokia miesto dalių hierarchija [1 il.]:

Aiškiausia ir labiausiai baigtinė viešųjų erdvių sistema laikoma miesto branduolyje (kurį dažniausiai juosia gynybinė siena) su jo istoriniais priemiesčiais.

Centrinėje miesto dalyje (kurioje yra ir miesto branduolys su istoriniais priemiesčiais vadinamas senamiesčiu) išskiriamos viešosios erdvės, reprezentuojančios miestą nuo XIX a. iki XX a. vidurio. Joms būdingas intensyvus užstatymas, aukšta viešųjų erdvių

kokybė su tam tikra miesto visuomeninių erdvių formavimo veikla, kurią lydi vizualiai užbaigta (transformuota pagal vieną estetinę-kompozicinę ideologiją) urbanistinė struktūra⁶⁹.

Naujuose rajonuose miesto visuomeninės erdvės praranda iš centrinės dalies einančią aiškesnę viešųjų erdvių struktūrą, kadangi ir pati užstatymo struktūra nėra tradicinė (t. y. būdinga miesto centrinei daliai), čia dažniausiai identifikuojamos neišbaigtos urbanistinės struktūros su atvirais kiemais, susijungiančiais tarpusavyje, akivaizdus aikštės nebuvimas, skverų ar bendrai naudojamų erdvių trūkumas.

Miesto riba žymi perėjimą tarp skirtingų režimų, t. y. iš miesto į kaimą. Tai riba tarp senesnės ir naujesnės industrinės bei agrarinės kultūros.

Taigi kiekviena miesto dalis turi savąją viešųjų erdvių struktūrą. O aikštė dažnai yra susikertančių gatvių mazgas, į kurį gatvėmis lengvai ir netrukdomai patenkama iš kitų miesto vietų, o aikštę ribojantis ir jos erdvę formuojantis architektūrinis užstatymas leidžia ją atpažinti kaip aikštę.

Aikštės, kaip visuomeninės erdvės elemento, buvimas liudija apie urbanistinės struktūros (morfostruktūros), taip pat ir viešųjų erdvių sistemos brandumą:

- *aikštė senamiestyje* yra susiformavusios morfostruktūros sistemos išbaigtas elementas. Dažniausiai kintantis dalykas – tai funkcija aikštės užstatymo perimetre, bet ne fizinių parametrų keitimas.

- *aikštė centrinėje dalyje* (tarp senamiestinės struktūros ir naujųjų rajonų) – tai pusiau susiformavusios morfostruktūros sistemos elementas, kuris dažnai nėra išbaigtas. Kintantis dalykas čia būtų ne aikštės erdvė (paprastai jos erdvė ir parametrai yra nekeičiami, nors bandoma tikrinti ir šį rodiklį), o jos fiziniai parametrai aikštės užstatymo perimetru.

- *aikščių naujuosiuose rajonuose* nėra arba jos yra integruotos į komercinio komplekso struktūrą ir to-

dėl nėra išskiriamos kaip atskiri visuomeninės erdvės elementai. Tokios aikštės dažniausiai suformuotos pagal formalias schemas išlaikant abstrakčius kompozicinius principus. Keistina gali būti viskas – tiek aikštės dydis, parametrai, tiek fiziniai parametrai, susiję su jos užstatymu.

Centrinėse dalyse esančios aikštės formavime dažnai persipina labai daug interesų (tiek viešų, tiek privačių, ypač dar ir dėl to, kad šiose dalyse vis dar yra morfostruktūrinių užstatymo spragų, kurias užpildžius atsiranda poreikis tobulinti ir pačias viešąsias erdves bei aikštes.

Pagal išvardytą teritorijų hierarchiją gali būti išskirti aikščių nagrinėjimo lygmenys ir su jais susiję konkretūs strateginiai aikštės sprendimo klausimai:

- 1) makromastelyje – aikštės integravimas į miesto bei rajono struktūrą;

- 2) tarpiniame mastelyje – socialinė funkcija (gyvybingumas ir komunikatyvumo potencialas);

- 3) mikromastelyje – aikštę respektuojantys parametrai ir detalės (emociniai krūviai).

5. APIBENDRINIMAI

Šio darbo pagrindu formuluojamos išvados ir rekomendacijos, liečiančios kertinius aikštės suvokimo klausimus: *terminas, objekto tyrimo laukas, aikštės vieta mieste, aikštės funkcija, objekto tyrimų perspektyva.*

Terminas

- Aikštės terminas traktuojamas kaip meninė kategorija (laisvai interpretuojama tiek visuomenės, tiek specialistų), todėl jokiuose įstatymuose, net ir susijusiuose su miestų planavimu (teritorijų planavimo įstatymuose ar kt.), šios sąvokos nėra, kaip nėra ir kitų miesto elementų sąvokų, pavyzdžiui, rajono, kvartalo, užstatymo ir pan.

Objekto tyrimo laukas šaltiniuose

- Aikštės tyrimus pagal jų nagrinėjimo aspektus galima būtų suskirstyti į keletą grupių:

⁶⁹ Įprastai spinduliniuose miestuose centrinę miesto dalį juosia magistralių koridorius. Nagrinėjant centrinio rajono ribą sprendžiama magistralių mieste humanizavimo problema.

– istoriniai aikščių tyrimai, kur aikštė kaip elementas nagrinėjama miesto istorijos raidoje, jo istorijai pažinti;

– morfologiniai-struktūriniai (morfostruktūriniai) aikščių tyrimai, kuriuose morfologinis (plane) aikštės nagrinėjimas dažnai persipina su struktūriniu (erdviniu aikštės erdvės konstravimu pjūvyje, aksonometrijoje, perspektyvoje);

– socialiniai-psichologiniai aikščių tyrimai, tiesiogiai susiję su žmonėmis, jų veikla, savęs ir kito žmogaus suvokimu aikštės erdvėje;

– vizualiniai-psichologiniai aikščių tyrimai, daugiausia liečiantys stebintįjo estetinį suvokimą, jo psichoemocinę būseną.

▪ Didelę dalį tyrėjų galima vadinti vieno ar kito aspekto šalininkais, tačiau akivaizdu, kad miesto aikštė su savo klasikinėmis tyrinėjimo priemonėmis (forma, struktūra, ašis, užstatymas ir pan.) vis labiau koreliuoja su socialiniu veiksmu (žmogumi) atliepdama jo vizualinę-psichologinę patirtį. Todėl šių aspektų sugretinimas būtų raktas aikščių tobulinimui naujuosiuose rajonuose, o kai kuriais atvejais ir centrinėse dalyse, kur vis dėlto labiau dominuoja morfologinio-struktūrinio aspekto taikymas.

Aikštės vieta mieste

▪ Miesto morfostruktūroje egzistuojanti miesto dalių hierarchija *senamiestis / centrinė dalis / naujieji rajonai / priemiestis* turi savąją viešųjų erdvių struktūrą su jai būdingu aikštės charakteriu. Aikščių atnaujinimas, keičiant simbolius bei estetikos pobūdį, lemia daugelio miestų aikščių rekonstrukciją, jų funkcinius bei estetinius pokyčius.

Aikštės funkcija

▪ Aikštės utilitari (kasdienė) funkcija skiriasi nuo aikštės panaudojimo valstybės politinių reformų metu. Tai ypač akivaizdu Ukrainos įvykių fone, kur aikštė, kaip žmonių solidarumo išraiška, tampa labai aktuali valstybės politinių sprendimų mastu.

Objekto tyrimų perspektyva

▪ Tęsiant darbą šia kryptimi, kriterijų kiekį reiktų tikslinti atsižvelgiant į šiuolaikinių aikščių tvarkymo

problemas (todėl yra poreikis apžvelgti Lietuvos aikščių formavimo principus ir neformavimo priežastis konkrečiai, tai leistų suformuluoti žinias, aktualias projektuotojams ir pačiai šiuolaikinei visuomenei – tiek valdžios elitui, tiek paprastiems visuomenės nariams).

▪ Aikštės kriterijų formavimas pagal aikštės (kaip struktūrinio elemento) tyrimus profesinės literatūros šaltiniuose yra teorinė platforma aikščių lyginamajai analizei bendrakultūriniam Europos kontekste, tačiau reikėtų atsižvelgti, kad aikštės visų pirma turėtų vienyti jų alokacija ir statusas (hierarchijos klausimas).

▪ Šiais laikais retai reikia sukurti aikštę *nuo nulio*, dažniau reikalingas jos tobulinimas ir atgaivinimas. Aikštė yra miesto identiteto ženklas, jį pripažinti šalinant bendrų ir aiškiai suformuluotų kriterijų trūkumus būtina.

Gauta 2014 12 04

LITERATŪRA

Adomonis Juozas, *Nuo taško iki sintezės. Taikomosios dailės kompozicijos pagrindai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.

Alistratovaitė Inesa, *Morfologinės struktūros transformacijos centriname miesto rajone (Lietuvos pavyzdžiu)*: Rankraštis, daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, menotyra – 03H, skulptūra ir architektūra – H312, 2005.

Alistratovaitė Inesa, „Tradicinės urbanistinės erdvės reabilitavimas Lietuvos miestų struktūroje“: Magistrantūros baigiamasis darbas, temos vadovas prof. A. Vyšniūnas, 2000⁷⁰.

Aminde Hans-Joachim, Benk Barbara, *Plätze in der Stadt*, Ostfildern-Ruit bei Stuttgart: Hatje, 1994.

Carmona Matthew, Heath Tim, Oc Taner, Tiesdell Steve, *Public Places – Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*, Oxford: Architectural Press, 2003.

Cowan Robert, *The Dictionary of Urbanism*, Great Britain: Streetwise Press, 2005, 468 p.

Daunora Zigmantas Jonas, „Lukiškių aikštės ir jos aplinkos urbanistinės sąlygos ir plėtojimo galimybės“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 1998, Nr. 22(2), p. 64–76.

Gehl Jan, *Life between Buildings*, New York: Van Nostrand Reinhold, 2011.

70 Darbas buvo nominuotas tarp geriausių diplominių darbų Lietuvos aukštųjų mokyklų magistrantūros pakopos architektūros ir urbanistikos disciplinoje.

- Grunskis Tomas, „Apie kai kurias šiuolaikines aikščių formavimo tendencijas Lietuvoje“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2007, 33(3), p. 135–144.
- Grunskis Tomas, „Lukiškių aikštės estetinės transformacijos problema Europos miesto aikščių tradicijos diskurse“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2000, 24(3), p. 119–134.
- Grunskis Tomas, „Sociokultūrinio konteksto įtaka miesto visuomeninių erdvių formavimui“: Daktaro disertacijos santrauka, Humanitariniai mokslai, menotyra (03H), Skulptūra ir architektūra (H312), Vilnius: Technika, 2002.
- Hillier Bill, *Space is the Machine*, London, 1996.
- Jurkštas Vytautas, „Kauno senamiesčio tūrinė-erdvinė kompozicija“, in: *Architektūros paminklai*, Vilnius, 1975, Nr. 3, p. 98–120.
- Jurkštas Vytautas, „Vilniaus senamiesčio tūrinė-erdvinė kompozicija“, in: *Architektūros paminklai*, Vilnius, 1977, Nr. 4, p. 36–60.
- Juškevičius Pranciškus [ir kt.], *Urbanistika: procesai, problemos, planavimas, plėtra*, Vilnius: Technika, 2013.
- Krier Leon, *Houses, Palaces, Cities*, London: Architectural Design AD Editions, 1984.
- Lynch Kevin, *The Image of the City*, Massachusetts: Cambridge, The MIT Press, 2007.
- Madanipour Ali, *Design of Urban space. An Inquiry into a Socio-spatial Process*, England: John Wiley & Sons, 1996.
- Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai: Paveldotyros darbų serija*, 6 kn., Vilnius: Savastis, 2009.
- Moughtin Cliff, *Urban Design: Street and Square*, Burlington: Architectural Press, 1999, p. 87–127.
- Novickas Audrius, *Miesto aikštė: formos ir turinio semantinis tyrimas*: Rankraštis, daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, menotyra – 03H, skulptūra ir architektūra – H312, 2004, 2 t.
- Pilypaitis Antanas, Baršauskas Juozas, „XVI–XVII a. Lietuvos naujų ir rekonstruotų miestų centrų užstatymo planingumas“, in: *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, Vilnius, 1966, 3, p. 288–323.
- Salingaros Nikos A., *Principles of Urban Structure*, Delft University of Technology Netherlands: Tech-ne Press, 2005.
- Sitte Camillo, *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, 1889, vertimas į anglų kalbą *City Planning According to Artistic Principles*, New York: Random House, 1965; vertimas į rusų kalbą *Художественные основы градостроительства*, Москва: Стройиздат, 1993.
- Stimpel Roland, „Platz-Verweise“, in: *Bauwelt*, Berlin, 1984, 15, p. 625–653.
- Šešelgis Kazys, „Vilniaus miesto Lukiškių aikštės formavimo projektai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 1997, Nr. 24(2), p. 32–53.
- Šešelgis Kazys, *Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- Šimkaitytė-Kudarauskė Rūta, „Viešosios vietos samprata ir problematika“, in: *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*: Mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2011 (5), p. 199–219.
- Vyšniūnas Algis, „Lukiškių aikštė – socialinio užsakymo evoliucija. Paminklas Laisvės kovų dalyviams ar simbolis „Laisvė“?“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2008, Nr. 32(4), p. 201–220.
- Зосимов Г. И., „Пространство города – объект художественного творчества“, in: *Эстетическая выразительность города*, Москва: Наука, 1986, p. 73–102.
- Линч Кевин, *Совершенная форма в градостроительстве*, Москва: Стройиздат, 1986.

INTERNETINĖS PRIEIGOS

- Alberti Leon Battista, *On the Art of Building in Ten Books*, [interaktyvus], London, 1965, [žiūrėta 2014-08-11], <https://www.questia.com/read/89563736/ten-books-on-architecture>.
- Alexander Christopher, *A Pattern Language, Towns – Buildings – Construction*, [interaktyvus], New York: Oxford University Press, 1977, 1171 p., [žiūrėta 2014-11-24], <https://archive.org/details/APatternLanguage>.
- Brinkmann Albert Erich, *Platz und Monument. Untersuchungen zur Geschichte und Ästhetik der Stadtbaukunst*, Berlin: Verlag bei Ernst Wasmuth A.-G., 1908, 174 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-08-23], <https://archive.org/details/platzundmonumen01bringoog>.
- Cullen Gordon, *The Concise Townscape*, Architectural Press, 1996, 199 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-08-28], <http://www.amazon.com/Concise-Townscape-Gordon-Cullen/dp/0750620188>.
- Hadelich Valentin, „Quality by Design: the Venustas of Urban Squares“, 2012, 15 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-03], https://www.cnu.org/sites/www.cnu.org/files/cnu20-quality_by_design_-_the_venustas_of_urban_squares_-_valentin_hadelich_screen.pdf.
- Krause Karl-Jürgen, „Plätze: Begriff, Geschichte, Form, Größe und Profil“, Universität Dortmund, 2004, 24 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-07-10], <http://www.raumplanung.tu-dortmund.de/slg/pdf/PLAETZE.pdf>.
- Krier Rob, *Urban Space*, London: Academy Editions, 1991, 174 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-03], <http://robkrier.de/urban-space-engl.php#page-032-033>.
- Miestų viešosios erdvės. Kūrybiškumas ir meninė intervencija*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-06-30], http://www.kepa.lt/uploads/parsisiuntimui/knyga_miestu_viesosios_erdves_VISA.pdf.
- Moravánszky Ákos, „The optical construction of urban space: Hermann Maertens, Camillo Sitte and the theories of ‘aesthetic perception’“, in: *Journal of Architecture*, 2012, 17:5, p. 655–666, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-24], <http://dx.doi.org/10.1080/13602365.2012.724850>.
- Project for Public Space*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-03], <http://www.pps.org/>.
- Stubben Hermann Josef, *Der Städtebau. Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude. Des Handbuchs der Architektur*, Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1907, 652 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-09-05], <https://archive.org/details/derstdebau00stgoog>.

The World of Urban squares. A collection and analysis of rediscovered public spaces, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-14], <http://www.urbansquares.com/>.

Vitruvius: The Ten Books on Architecture, New York: Dover publications, Inc., 1960, 331 p., [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-08], <http://www.gutenberg.org/files/20239/20239-h/29239-h.htm>.

White William H., *The Social Life of Small Urban Spaces*, 1988, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-06-29], <https://archive.org/details/SmallUrbanSpaces>.

Zevi Bruno, *Architecture As Space: How to Look at Architecture*, New York: Horizon Press, 1957, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-08-21] <http://www.questia.com/read/10322531/architecture-as-space-how-to-look-at-architecture>.

Zucker Paul, *Town and Square from the Agora to the Village Green*, New York: Columbia University Press, 1959, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-07-20], <http://www.questia.com/read/100708466/town-and-square-from-the-agera-to-the-village-green>.

THE SQUARE AS A TYPE OF URBAN SPACE. BETWEEN SOCIAL FUNCTIONS AND SPATIAL DIMENSIONS

Inesa Alistratovaitė-Kurtinaitienė

KEYWORDS: city square, aspects of evaluation, criterion, central part of the city, urban solutions, character of a square, local identity.

SUMMARY

A square is one of the elements of a city's morphological structure. The balance between its volume and space, as well as its social content are the topics that are often discussed by professionals of urban design. In addition to being an element of spatial structure, a city square also performs social functions (it provides a space for festive gatherings, commemorations, public get-togethers, short-term public recreation, socialisation, etc.).

The term "public space" basically refers to the functional aspect, while the term "square" primarily denotes geometrical parameters. The current paper presents some insights into the aspect of urban design of squares treating it as a composition of volume and space with a social function. It sets the criteria for the formation of a square on the basis of the earlier studies of squares (as structural elements) found in professional literature, while focusing on the principles of formation of urban space (a search for concrete compositional and structural solutions). These criteria constitute the basis for a comparative analysis of squares (in central parts of cities rather than old towns) in the context of the common European cultural framework. The paper aims to find out if today, 25 years after the restoration of independence in Lithuania, these squares need to be transformed or merely adjusted (improved). This question, like the issue of status (both physical and social), which still has not been established in some Baltic cities and states, is frequently raised at various levels (professional, political and social).

